

DERLEM TEMELLİ EŞDİZİMLİLİK ÇIKARIMINDA YÖNTEMSEL, ANLAMBİLİMSEL VE BİÇİMSÖZDİZİMSEL SÜREÇLER -PROJE TEMELLİ BİR DURUM ÇALIŞMASI-

METHODOLOGICAL, SEMANTIC, AND MORPHO-SYNTACTIC
PROCESSES IN CORPUS-BASED EXTRACTION OF
COLLOCATIONS
-A PROJECT BASED CASE STUDY-

Ayşe Eda GÜNDOĞDU

Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler
Fakültesi, Dilbilimi Bölümü, Uygulamalı Dilbilim Ana Bilim Dalı,
aegundogdu@gmail.com

Makale Bilgisi

Türü: İnceleme makalesi
Gönderildiği tarih: 11 Nisan 2023
Kabul edildiği tarih: 29 Mayıs 2023
Yayınlanma tarihi: 25 Aralık 2023

Article Info

Type: Review article
Date submitted: 11 April 2023
Date accepted: 29 May 2023
Date published: 25 December 2023

Anahtar Sözcükler

Derlem; Durum Çalışması;
Eşdizimlilik; Anlambilim; Biçim-
sözdizim

Keywords

Corpus; Case study; Collocation;
Semantics; Morpho-syntax

DOI

10.33171/dtcfjournal.2023.63.2.22

Öz

Derlem temelli anlam gösterimleri, içerisinde önüretimli yapılar, bilişsel şemalar, kültürel kodlar gibi dinamikleri barındırması nedeniyle biçimsel gösterimlerden farklı olarak tam otomatik olmaktan çok, doğal dil kullanıcılarının ve alan uzmanlarının yargılarına da gereksinim duymasından ötürü yarı-otomatik çıkarıma izin veren bir niteliktedir. Bu çalışmada dilde anlam örüntülerinin ve gösterimlerinin önemli bir bölümünü oluşturan eşdizimsel yapılanmaların derlem temelli çıkarımı sürecine ilişkin bir durum çalışması ortaya koymak amaçlanmıştır. Durum çalışmaları bir olguyu, özgül bağlamı içerisinde, olağan sürecinde, uygulama odaklı sunulan bir gerçeklikle, derinlemesine bir biçimde ortaya koymayı amaçlayan bir araştırma yöntemidir. Söz konusu çalışma disiplini, konu alanı ile ilgili gerçekleştirilmesi planlanan araştırmalara, deneyim temelli bir bakış açısıyla kuramsal çerçeveden uygulama süreçlerine doğru ilerleyen bir perspektif sunabilmektedir. Bu durum çalışması TÜBİTAK-SOBAG 3501 programı tarafından desteklenen, dilbilim alanında yürütülen bir araştırma projesi çerçevesinde yapılandırılmış ve yöntemsel süreç: verisetlerinin oluşturulması, örüntüleme düzlemlerini özgülleştirme ve veri işleme süreci, istatistiksel süreç, anlambilimsel süreç, biçim-sözdizimsel süreç olmak üzere beş farklı boyutta tasarlanmıştır. Çalışmanın temel motivasyonu, özde eşdizimlilik çıkarımı, genelde dilsel örüntülerin derlem temelli betimlenmesi çerçevesinde süreç temelli ve görgül bir izlek ortaya koymaktır. Özellikle derlem dilbilim ve sözcük-anlambilim arakesitinde uygulama ve süreç temelli yetkinlik kazanmayı planlayan araştırmacılara bütüncül ve disiplinlerarası bir rehber oluşturma açısından söz konusu çalışmanın önem taşıdığı düşünülmektedir.

Abstract

Corpus-based meaning representations have a feature that allows semi-automatic extraction because they require the judgments of natural speaker and domain experts, rather than being fully automatic, unlike formal representations, since they contain dynamics such as pre-fabricated structures, cognitive networks, and cultural codes. In this study, it is aimed to present a case study on the corpus-based extraction process of collocations, which constitute an important part of the meaning representations in language. Case studies are a research method that aims to reveal a phenomenon in its real context, in its ordinary process, with an application-oriented reality, in depth, starting from theory. The aforementioned study discipline can offer a perspective that moves from the theoretical framework to the application processes with an experience-based perspective to the researches planned to be carried out in the field of research. This case study was planned within the framework of a project supported by the TÜBİTAK SOBAG 3501 program. The study includes five different dimensions and their sub-dimensions, including the methodological process: creation of data sets, specification of patterning levels, statistical process, semantic process, morpho-syntactic process. The main motivation of the research is to create a process-based and realistic plan for scientists who plan to work within the framework of collocation extraction in particular and corpus-based description of all linguistic patterns in general. It is thought that this study is important in terms of creating a holistic and interdisciplinary guide for researchers who plan to gain practice and process-based competence, especially in the intersection of corpus linguistics and lexical semantics.

Giriş

Alanyazında “Bir ya da daha fazla dili kapsayan sözlü ve/ya yazılı özellikteki metinlerin, önceden oluşturulmuş amaçlar doğrultusunda, belirli ilkeler ve temsiliyet, denge gibi birtakım ölçütlerle elektronik bir platform aracılığıyla saklanan koleksiyonları” (Sinclair, 1991; Atkins ve Clear, 1992; Leech, 1992; Sinclair, 1992; McEnery, 2003; Baker, 2006; McEnery ve Hardie, 2012) olarak tanımlanan derlem, gerçekleşmiş dilsel veriler üzerinden elde edilen bulguları bilimsel ve sistematik bir biçimde ortaya koyma, araştırmacılara geniş ve çeşitlendirilmiş bir örnekleme erişme olanağı sunma, farklı araştırma soruları ve problemlerine koşul uygulamalara izin verme gibi avantajları nedeniyle başta anlambilim olmak üzere dilbilimin mikro ve makro ölçekteki birçok disiplinince yararlanılan veri kaynaklarının başında gelmektedir. McEnery (2003) derlemlerin büyük ölçekli veritabanlarına sahip olması, farklı düzlem ve tabakalarda sorgu yapılabilmesi, araştırma sorusu ya da sorularına bağlı olarak biçimlendirilmiş verilere erişilebilmesi, elde edilen bulguların geçerlilik ve güvenilirliğinin test edilmesine olanak tanınması gibi özellikleri nedeniyle dilbilim alanında derlem temelli çalışmaların yaygınlık kazandığını belirtmektedir. Buna paralel olarak derlemler araştırma sürecinde sözcük sıklıklarını ortaya koyma, gerçekleşmiş dil verisine ilişkin bağımlı dizinleri araştırmacıya sunma, belirli bir dizgedeki yapıları amaca uygun bir biçimde öne çıkarma gibi temel işlemlere sahiptir (Atkins ve Clear, 1992; Stubbs, 1995; Stubbs, 2001a; Stubbs, 2001b; McEnery ve Hardie, 2012). Bu işlevlerin anlambilim temelli çalışmalar çerçevesinde, özellikle dilde örüntüsel yapıların belirlenmesi ve ortaya konması açısından ikame edilemez bir özellikte olduğu söylenebilir. Bu çalışmada dillerde doğal bir örüntülenme düzlemi olarak gözlenen eşdizimlilerin derlem temelli çıkarımı proje temelli bir durum çalışması çerçevesinde konu edilmektedir.

Dilde örüntüsel yapılar (co-occurrences), dizimsel düzlemde birlikte kullanıma eğilimi fazla olan iki ya da daha fazla sözcüksel birliktelik olarak değerlendirilmekte, söz konusu yapıların betimlenmesi ve sınıflandırılması derlem-anlambilimin başlıca çalışma alanlarından biri olarak kabul edilmektedir. Alanyazında bu tür yapılar farklı ayrımlarla karşımıza çıkmaktadır: Eşdizimlilik, dilbilgisel birliktelik, anlam tercihi, anlam ezgisi (Sinclair, 1991); serbest bileşim, kısıtlı eşdizim, simgesel deyim, salt deyim (Cowie, 1994; 1998; 2012); serbest bileşim, eşdizim, deyim (Nesselhauf, 2005)¹ ayrımların önemli bölümünü oluşturmaktadır. Araştırmanın zeminini oluşturan

¹ Anılan terimlere çalışmanın 3.2. Örüntüleme düzlemlerini özgüleştirme ve veri işleme süreci bölümünde kapsamlı olarak yer verilmiştir.

eşdizimlilik örüntülerine, tüm sınıflandırmalarda temel bir düzlem olarak yer verildiğini görmek mümkündür.

Firth'ün (1957) "You shall know a word by the company it keeps."² yorumu ile temellenen eşdizimsel bakış açısı, aynı araştırmacı tarafından sözcüksel düzlemde ele alınabilecek dört farklı anlam derecesinden biri olarak değerlendirilir: yazımsal düzey, sesbirimsel düzey, dilbilgisel düzey sonrasında dördüncü sırada eşdizimsel düzey yer almaktadır. Alanyazındaki çalışmalar incelendiğinde eşdizimliliğin büyük oranda "iki ya da daha fazla sözcüğün belirli bir dizge içerisinde istatistiksel açıdan anlamlı bir durumda karşılıklı bir beklentiyle ve anlamsal bağdaşıklığı sağlayacak biçimde birlikte görülme eğilimi" (Firth, 1957; Halliday, 1966; Sinclair, 1987, 1991; Leech, 1992; Hoey, 2000) olarak değerlendirildiği görülmektedir. Temeli Firth'e dayanan sıklık temelli yaklaşımlarda (frequency-based approach) sözcüklerin belirli bir dizgede karakteristik ve sık kullanılma eğilimleri eşdizimliliğin en önemli ölçütünü oluşturmaktadır. Sinclair (1991) eşdizimsel örüntüleri belirli bir metinde en az iki sözcüğün kısa bir mesafede gerçekleşen birlikteliği olarak değerlendirir. Hoey (1991) ise eşdizimsel birimleri "rastlantısal olamayacak düzeyde birlikte görülme sıklığı olan sözcükler" olarak tanımlar. Halliday (1966) buna paralel olarak eşdizimliliğin, sözcüklerin belirli bir dizgedeki birliktelik görünümüleri x birimine ilişkin n [n-gram] sözcük mesafesindeki a, b, c... ögeleri saptanabilme koşuluyla hesaplanabileceğini belirtmektedir. Bilgisayarlı/hesaplamalı dilbilim alanında bu anlamlılık Z-score, MI3, log-log, log-likelihood vb. değerler aracılığıyla da ölçülebilmektedir.

Öte yandan kural tabanlı ve istatistiksel yöntemler her ne kadar anlamlı bir tekrara sahip olan yapıları mümkün olduğunca sorunsuz ve objektif bir biçimde tespit etse de ölçüm sonuçlarında raporlanan örüntülerin tamamının eşdizimsel özellik gösteremeyeceğinin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bilgisayarlı/hesaplamalı dilbilimsel bakış açısı, bir arada görülme sıklığı anlamlı olan bütün yapıları potansiyel eşdizimli kabul etmekte, bu bağlamda deyimler (gözden düş-), birleşik eylemler (yardım et-), dilbilgisel yapılar (onun gibi), kurum adları (Dil Derneği), kısaltmalar (TDK) da eşdizimlilik çerçevesinde değerlendirilmekte ve istatistiksel ölçümler/listelemeler bu ölçüte göre yapılmaktadır. Bu eğilim örüntüsel düzlemde içlemsel, uzanımsal ve dilbilgisel özelliklerin göz ardı edilmesine neden olmaktadır. Örneğin *sıcak su* ve *sıcak davranış* örüntüleri istatistiksel açıdan eşdizimli olarak etiketlenip aynı set içerisine yerleştirilme eğilimine sahipken

² "Bir sözcüğün anlamını, ona eşlik eden yapılar aracılığıyla bilebilirsiniz."

kavramsal kurulum süreçlerinin birbirinden çok farklı olduğu gözlenmektedir. Kısacası, eşdizimsel yapıların anlam odaklı belirlenmesi bağlamında, işaretlemelerin ve etiketlemelerin tam otomatik biçimde yapılması gerçekçi sonuçlar veremeyebilmektedir. Bu noktada sıklık temelli yaklaşım da göz önünde bulundurularak anlam temelli yaklaşımdan (significance oriented approach) yararlanmanın, sözcükbirimlerin çeşitli anlamsal özelliklerini de göz önünde bulundurarak özgülleştirilmiş bulgulara erişmeyi olanaklı hale getireceği düşünülmektedir.

Anlam temelli yaklaşımlar sözcüklerin bir araya geliş koşullarını yalnızca istatistiksel açıdan sınımanın yeterli olmayacağı, sözcükbirimlerin içlemsel özelliklerinin de örüntü kurmada belirleyici olduğu tezi üzerine temellendirilmiştir. Cowie (1994, 1998) bu kapsamda eşdizimlileri, sıklık açısından anlamlı ilişkiler kurabilen sözcük setlerinden yalnızca biri olarak değerlendirir ve diğer sözcüksel birlikteliklerle birlikte dört aşamalı bir sınıflandırma örneği sunar: serbest bileşim, kısıtlı eşdizim, simgesel deyim, salt deyim³ olarak derecelendirilebilen bu düzlemlerin her biri anlam oluşturma açısından farklı dinamiklere sahiptir ve anılan örüntü düzlemlerini özgülleştirme sürecinde düzenlam/değişmeceli anlam, kalıplaşmışlık derecesi, değiştirilebilirlik ve açıklık ilkeleri (Bkz. Mel'çuk, 1998; Nesselhauf, 2005) ölçüt olarak kullanılabilir. Bu kapsamda eşdizimli yapıların belirlenmesinde istatistik temelli ve anlam temelli yaklaşımların her ikisinden de yararlanılarak karma yaklaşım kullanmanın daha görgül ve gerçekçi sonuçlar vereceği düşünülmektedir⁴.

Alanyazında (Church ve Hanks, 1990; Smadja, 1993; Cowie, 1994, 1998, 2012; McCardell, 1995; Lewis, 1997; Seretan, 2011) eşdizimsel örüntülerin çeşitli özellikleri ortaya konmuştur. İlk olarak eşdizimsel yapılar yinelenebilir bir niteliktedir. Bu kapsamda, düğüm sözcük ve eşdizimsel sözcük belirli bir veritabanında sıklıkla bir arada gözlenebilmektedir. Özellikle istatistik temelli yaklaşımlarda eşdizimlilerin belirlenmesi ve anlamlılık düzeylerinin ölçümü sürecinde yinelenebilir olma özelliği ölçüt geliştirmeye önemli ölçüde yardımcı olmaktadır. Eşdizimlilere ilişkin diğer bir özellik nedensizliktir. Örüntü kurulumunun dilden dile farklılık göstermesi, kültürel ve bilişsel süreçlerin de eşdizimsel yapılanmada önemli bir rol oynaması nedensizlik

³ Anılan terimlere çalışmanın 3.2. Örüntüleme düzlemlerini özgülleştirme ve veri işleme süreci bölümünde kapsamlı olarak yer verilmiştir.

⁴ Aksu Kurtoglu'nun (2017) "Türkçede ad-eylem eşdizimliği için istatistiksel ve anlamsal ölçütler temelinde derlem çıkışlı bir ulamlama" adlı çalışması eşdizimlilerin betimlenmesinde hem istatistiksel hem de anlamsal ölçütleri kullanma açısından önemli bir referans kaynaktır.

özelliğine yönelik temel gerekçeler olarak gösterilebilir. Örneğin Türkçede kahvenin yoğunluğu ve keskinliğinin kavramlaştırmasına ilişkin *sert kahve* dizilimi yerleşik bir kullanım iken İngilizcede *strong coffee* eşdizimliliğinin tercih edilmesi nedensizliğe iyi bir örnek oluşturmaktadır. Nedensizlik ilkesine koşut olarak eşdizimlilerin ön-üretimli olma özelliği, kurulum sürecinde hem dizisel hem de dizimsel düzlem açısından sınırlı bir seçim alanına sahip olmasıyla açıklanabilir. Türkçede *büyük adam* eşdizimliliği üzerinden örnek vermek gerekirse, *büyük* sıfatının içlemsel açıdan yakın olmasına rağmen *iri* sıfatıyla dizisel olarak ikame edilebilir bir koşula sahip olmadığı görülmektedir. Alan/bağlam bağımlı bir görünüme sahip olma eşdizimlilerin diğer bir özelliğidir. Bu kapsamda örüntülerin sanatsal, bilimsel, teknik vb. kavramsal alanlarda kullanılıp kullanılmaması düzlemsel açıdan fark yaratabilmektedir. Örneğin *kırmızı halı* dizilimi gündelik dil kullanımı bağlamında ele alındığında serbest bileşim olma özelliğine sahipken protokol kavram alanı çerçevesinde eşdizimlilik özelliği sergilemektedir⁵. Son olarak, yapısal açıdan bakıldığında eşdizimlilerin sabitlenmiş ya da yarı sabitlenmiş birimler olarak ele alınması, bu bağlamda belirli bir dizgede özgül bir set olarak değerlendirilmesi de eşdizimsel örüntülerin diğer bir özelliğidir.

Eşdizimlilerin anlamsal ve yapısal açıdan oluşum koşullarının çeşitliliği ve özgüllüğü bu tür birimleri bütünsel ve ölçüt temelli incelemeyi zorunlu hale getirmektedir. Bu durum çalışması TÜBİTAK-SOBAG 3501 programı tarafından desteklenen, Türkçede ad örüntülerini betimlemeyi amaçlayan ve dört ana modülden oluşan bir araştırma projesinin ilk modülü olan eşdizimlilik çıkarımını yöntem, örüntüleme düzlemlerini özgüleştirme ve veri işleme, istatistik, anlambilim, biçim-sözdizim boyutları kapsamında süreç temelli bir yaklaşımla ortaya koymayı amaçlamaktadır.

YÖNTEM

Araştırmada durum çalışması yöntemi kullanılmıştır. Davey (2009) durum çalışmasını belirli bir olay ya da olgunun boylamsal ve kapsamlı olarak incelendiği, verilerin belirli bir düzen çerçevesinde toplandığı-çözümlendiği ve doğal bağlamda işleyişin nasıl olduğunu ortaya koymayı amaçlayan bir yöntem olarak ele alır. Çalışmanın planlanmasında Yin (1984) tarafından ortaya konan dört durum deseni içerisinde iç içe geçmiş tek durum deseni kullanılmıştır. Söz konusu desen tek bir durum içinde birden fazla alt tabaka ya da birimin olduğu araştırmalarda

⁵ Bu tür eşdizimsel kurulumların terim üretmeye son derece yatkın olduğu söylenebilir.

kullanılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu çalışmada, derlem temelli eşdizimlilik çıkarım süreci bir durum olarak belirlenmiş ve buna bağlı iç içe geçmiş iki farklı düzlem ortaya konmuştur. İlk düzlemde eşdizimlilik çıkarımının yöntemsel, istatistiksel, anlambilimsel, biçim-sözdizimsel süreçleri; ikinci düzlemde eşdizimlilerin özgülleştirilmesi sürecinde tanımlanması ve ayrıştırılması gereken diğer birliktelik kullanımları (dilbilgisel birliktelik, serbest bileşim, deyim vb.) yer almaktadır.

Araştırma süreci

Derlem temelli eşdizimlilik çıkarımını yöntemsel, istatistiksel, anlambilimsel ve biçim-sözdizimsel süreçler açısından doğal bağlamında sınanmış bir durum aracılığıyla ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada Yıldırım ve Şimşek'ten (2008) alıntılanarak düzenlenen araştırma planı izlenmiştir. Sürecin ilk basamağı araştırma sorularının geliştirilmesidir. Bu kapsamda çalışmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

Derlem temelli eşdizimlilik çıkarımında:

1. Düşüm sözcüklerin belirlenmesi, verisetlerinin oluşturulması, derlem sorgusunun gerçekleştirilmesi ve sorguların dışa aktarılması gibi süreçlerde nasıl bir yol izlenebilir?
2. Eşdizimliler, serbest bileşimler, birleşik sözcükler ve deyimler örüntüleme düzlemleri açısından işevuruk biçimde nasıl ayrıştırılabilir?
3. Etiketlenmiş verilerin geçerlik ve güvenilirliği nasıl test edilebilir?
4. Veri etiketleme süreci, anlambilimsel açıdan nasıl standardize edilebilir?
5. Veri etiketleme süreci, biçim-sözdizimsel açıdan nasıl standardize edilebilir?

Durum çalışmasının ikinci adımını analiz birimlerinin saptanması oluşturmaktadır. Veri toplama ve çözümleme sürecinin amaca uygun bir şekilde yürütülmesi, genel çerçeveden sapmaması, düzenli ve sistematik olarak ilerlemesi açılarından bu adımın büyük önem taşıdığı düşünülmektedir. Araştırmanın temel analiz birimi adlardır. Bu kapsamda adların eşdizimlilik kurulumlarında kendi türünden sözcüklerle, sıfatlarla ve eylemlerle dizime girmesi nedeniyle üç farklı eş-birim belirlenmiştir.

Durum bağlamının belirlenmesi araştırmanın üçüncü adımı olarak planlanmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2008) çalışılacak durumun araştırma sorularını yanıtlamaya en uygun ortamı sunması gerektiğinin altını çizmektedir. Bu kapsamda TÜBİTAK-SOBAG 3501 programı kapsamında yürütülen ve ad örüntülerini ortaya

koymayı amaçlayan projenin 1. İş Paketi (Düğüm Sözcüklerin Belirlenmesi), 2. İş Paketi (Ham Verilerin Düzenlenmesi) ve 3. İş Paketi (Eşdizimlilik Düzeylerinin Belirlenmesi) süreçleri araştırmanın durum bağlamını oluşturmaktadır. Çalışmanın dördüncü adımında kuramsal art alan oluşturmak ve araştırma sürecini yapılandırmak amacıyla derlemdilbilim, istatistik, anlambilim, biçim-sözdizim alanlarını kapsayan geniş bir çerçeve çizilmiştir. Çalışmaya ilişkin görgül verilere ise beşinci adımda Türkçe Ulusal Derlemi 3.0 temelli verisetleri üzerinden gerçekleştirilen pilot çalışmalar ve temel araştırma süreci aracılığıyla elde edilen etiketlemeler, tanımlamalar ve ulamlamalar yoluyla ulaşılmıştır. Durum çalışmasının son adımında ise kuramsal ve uygulamalı süreçlerde elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiş; boyutlandırma, sınıflandırma, kodlama gibi alt yöntemlerle süreç somut ve izlenebilir hale getirilmiştir.

Durum çalışmasının yapı geçerliği, iç geçerliği ve güvenilirliği

Yapı geçerliği, araştırmacının işevuruk ölçütlerle yola çıkması ve veri toplama sürecinde öznel yargılardan uzak durması; iç geçerlik elde edilen sonuçlara nasıl varıldığına anlaşılır biçimde ortaya konması ve çıkarımlara ilgili kanıtların diğer kişilerin ulaşabileceği biçimde sunulması; güvenilirlik ise çalışmanın başka bir araştırmacı tarafından tekrar edildiğinde aynı ya da benzer sonuçlar vermesi ile ilişkilidir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu durum çalışmasının yapı geçerliğini proje önerisinde sunulan iş paketleri, iş paketlerinin içeriği ve başarılı sayılma ölçütlerinin belirlenmiş olması sağlamaktadır. Projenin adımlarının somut ve izlenebilir bir biçimde sunulması, ayrıca veri etiketleme sürecinde kodlayıcılar arası uyum katsayısının test edilmesi yapı geçerliğini artırma açısından büyük önem taşımaktadır. Rapor metninde eşdizimlilik çıkarımına ilişkin süreçlerin ayrıntılı olarak yer alması ve sonuçların başta proje ara raporu değerlendirme panelistleri⁶ olmak üzere (projenin bitiminde) diğer araştırmacılara sunulması araştırmanın iç geçerliğini güçlendirmektedir. Kodlayıcılar arası uyum düzeyinin kontrol edilmesi, gereksinim duyulduğunda uzman görüşü alınması ve bu görüşlerin istatistiksel olarak sınanması bağlamında sezgisellikten uzak bir bakış açısıyla ilerleyen bu çalışma ile aynı dilsel veriler üzerinden gerçekleştirilecek bir başka çalışmanın benzer sonuçlar vereceği düşünülmektedir. Bu da durum çalışmasının güvenilirliğini arttırmaktadır.

⁶ Değerlendirme panelistleri eşdizimlilik modülünü de kapsayan proje ara raporuna ilişkin olumlu görüş sunmuş ve söz konusu rapor kabul edilmiştir.

DERLEM TEMELLİ EŞDİZİMLİLİK ÇIKARIMINA İLİŞKİN DURUM ÇALIŞMASI

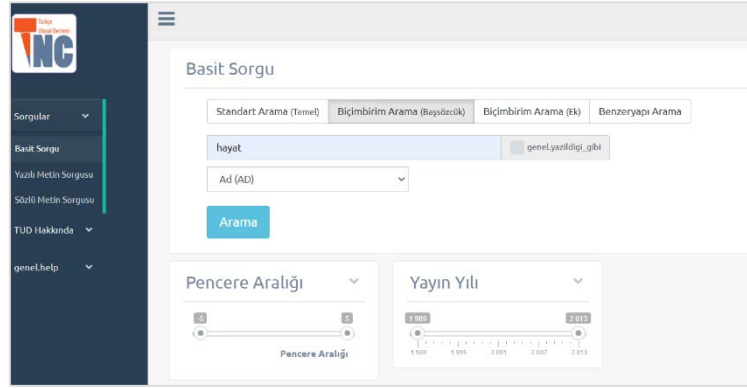
Bu durum çalışması TÜBİTAK-SOBAG 3501 programı kapsamında yürütülen ve Türkçede adların tümcesel ve tümceüstü örüntüsel yapılanmasına ilişkin doğal dilsel veriler referans alınarak görgül genellemelere ulaşmayı amaçlayan bir projenin ilk modülü kapsamında, eşdizimlileri gerçek bağlamı içerisinde, olağan işleyişte, uygulama odaklı sunulan bir gerçeklikle ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bölüm yöntemsel süreç: verisetlerinin oluşturulması, örüntüleme düzlemlerini özgülleştirme ve veri işleme süreci, istatistiksel süreç, anlambilimsel süreç, biçim-sözdizimsel süreç olmak üzere beş alt başlıktan oluşmaktadır.

Yöntemsel süreç: verisetlerinin oluşturulması

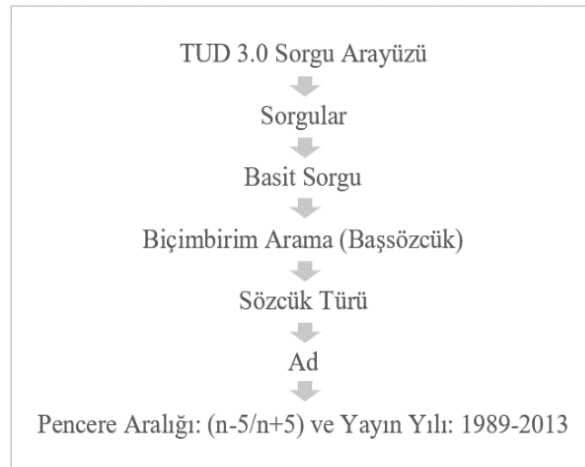
Özelde derlem temelli eşdizimlilik çıkarımı, genelde diğer tüm benzer örüntüsel setleri betimlemeyi amaçlayan çalışmalarda öncül olarak araştırma sorusu ya da sorularıyla bağıntılı bir biçimde örneklemin/verisetinin oluşturulması beklenmektedir. Bu durum çalışmasında araştırmanın türü, zamansal olanaklar, kodlayıcı sayısı gibi değişkenler göz önünde bulundurulmuş, Türkçede kullanım sıklığı en yüksek 100 ad araştırmanın düğüm sözcükleri olarak belirlenmiştir. Düğüm sözcüklerin seçilmesinde amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Örneklemin sıklık temelli bir ölçüte sahip olmasından dolayı birimlerin seçiminde referans bir kaynağa gereksinim duyulmuş ve bu kapsamda Aksan vd. (2017) tarafından hazırlanan A Frequency Dictionary of Turkish-Core Vocabulary for Learners temel alınmıştır. Verisetlerinin oluşturulmasındaki ikinci aşama tabaka seçimidir. Türkçe Ulusal Derlemi 3.0⁷ alan (kurgusal düzyazı/bilgilendirici), media (kitap, süreli yayın vb.), metin türev biçimi (kurgu ve şiir, gazete, bilimsel düzyazı vb.), cinsiyet, yazar türü, diyalekt gibi farklı tabakaları içerisinde barındırmaktadır (ayrıntılı bilgi için bkz. <https://v3.tnc.org.tr/>). Araştırma Türkçe üzerine genel bir betimleme amacı taşıdığı için söz konusu tabakalara ilişkin özelleştirilmiş bir seçim yapılmamış, tüm opsiyonlar açık bırakılmıştır. Ayrıca veritabanının bütününden yararlanmak amacıyla pencere aralığı [-5/+5] ve yayın yılı 1989-2013 olarak seçilmiştir. Yöntemsel sürecin üçüncü adımı ise derlem sorgusudur. Bu noktada Basit Sorgu, Yazılı Metin Sorgusu, Sözlü Metin Sorgusu arasından Basit Sorgu seçilmiştir. Basit Sorgu derlemdeki hem yazılı hem de sözlü metinleri kapsarken

⁷ Bu durum çalışması Türkçe Ulusal Derlemi 3.0 üzerinden gerçekleştirilmiştir. Farklı derlemlerde, amaca ve türe bağlı olarak çeşitli tabakalarla karşılaşmak mümkündür.

Yazılı Metin Sorgusu yalnızca yazılı dokümanlar, Sözlü Metin Sorgusu ise sözlü dokümanlar içerisinde sorgu yapma olanağı vermektedir. Dile ilişkin geniş bir bağımlı dizin seti elde etmek amacıyla her iki metin türü de araştırmaya dahil edilmiş ve düğüm sözcük sorgusu yapılmıştır. Sorgu arayüzünde eşdizimlilerin çıkarımı bağlamında Standart Arama (Temel) ve Biçimbirim Arama (Başsözcük) olmak üzere iki seçenek yer almaktadır. Standart Arama (Temel) sözcüğün sorgu arayüzüne yazılan biçimini kapsayan dizinlere erişmeyi olanaklı kılarken Biçimbirim Arama (Başsözcük) sözcüğün bütün çekimsel biçimlerini kullanıcıya sunmaktadır. Şekil 1’de hayat düğüm sözcüğü üzerinden gerçekleştirilen sorguya ilişkin arayüz, Şekil 2’de durum çalışmasında izlenen düğüm sözcük sorgulama basamakları yer almaktadır.

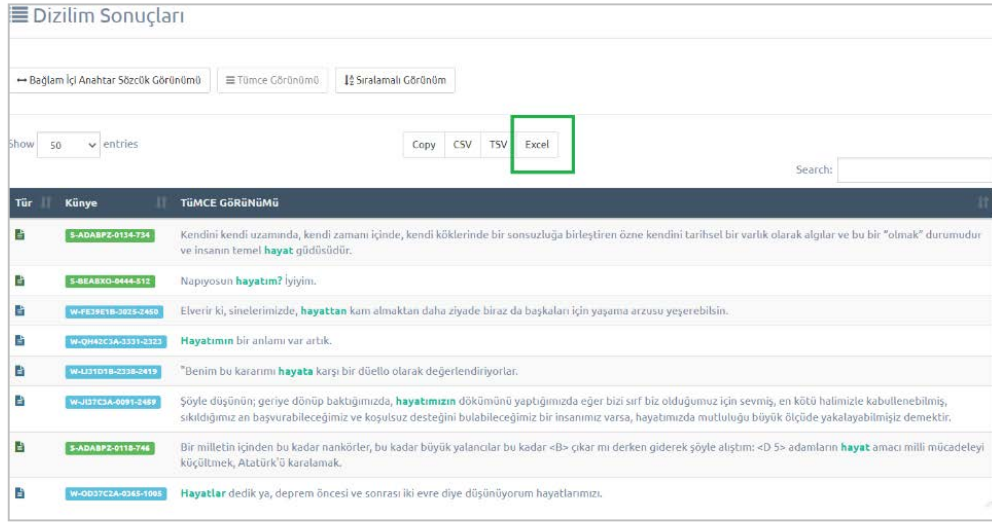
Şekil 1. Düğüm sözcük sorgu arayüzü (Aksan vd., 2012)

Şekil 2. Düğüm sözcük sorgulama basamakları

Yöntemsel sürecin dördüncü adımında derlem verilerini inceleme formatı belirlenmiştir. Bağlam İçi Anahtar Sözcük Görünümü opsiyonunda pencere aralığı (n-gram) ölçüt olarak alınarak $[n-5/n+5]$ sözcük dizilimi verilirken Tümce Görünümü

opsiyonunda tanık tümcenin alındığı tür ve künye bilgileri ile tanık tümcenin kendisi yer almaktadır. Sıralamalı Görünüm opsiyonunda ise bağımlı dizinin tür ve künye bilgilerinin yanı sıra daha gelişmiş n-gram temelli arama alternatifleri yer almaktadır. Çalışmada düğüm sözcüğe ilişkin daha geniş bir bağlama ulaşmak amacıyla Tümce Görünümü arayüzü seçilmiştir. Verileri dışa aktarma sürecinde Copy, CSV, TSV, MS Excel seçenekleri arasından proje ekibine kodlama kolaylığı sağlaması nedeniyle MS Excel tercih edilmiştir. Şekil 3'te tümce görünümlü dizilim sonuçlarına ilişkin örnek bir kesit yer almaktadır.

Şekil 3. Düğüm sözcük dizilim sonuçları/tümce görünümü arayüzü (Aksan vd., 2012).

Araştırma verisetinin oluşturulmasında araştırmancının türü, zamansal olanaklar, kodlayıcı sayısı ölçütleri göz önüne alınarak her bir düğüm sözcük için tesadüfi örnekleme yoluyla seçilen 2500 tümce görünümü elde edilmiştir. Yöntemsel sürecin son aşamasında kodlama sürecinde kullanılmak üzere her bir düğüm sözcük için MS Excel temelli, metin türü (sözlü/yazılı), id numarası ve tümce görünümünün yer aldığı çalışma kitapları hazırlanmıştır. Çalışma kitaplarında eşdizimlilerin yanı sıra birleşik sözcük, serbest bileşim, deyim ve diğer birimleri yer almaktadır (bkz. Şekil 4).

A	B	C	D	E	F	G	H
Tür	Künye	TÜMCE GÖRÜNÜMÜ	Birleşik Sözcük	Serbest Bileşim	Eşdizimlilik	Salt Deyim	Diğer
s	S-ADABFZ-0134-7	Zaten artık bu hayata ait bir yaratık sayılmam.					
s	S-BEABKO-0444-5	Nasıpıyosun hayatımı? İyiyim.					
w	W-FE39E1B-3025	Elverişli, sinelerimizde, hayattan kam almaktan daha ziyade biraz da başkaları için yaşama arzusu yeterebilirsin.					
w	W-QH4ZC3A-3331	Hayatımın bir anlamı var artık.					
w	W-LI31D1B-2338-1	'Benim bu kararımı hayata karşı bir düello olarak değerlendiriyorlar.					
w	W-JI37C3A-0091-7	Stresi tanımlıyorlar ve hayatları çok düzenli olarak geçiyor.					
s	S-ADABFZ-0118-7	MONA: Birak alınganlığın, hayattan ne istiyorsun? Biraz gükret.					
w	W-0D37CZA-0365	Hayatlar dedik ya, deprem öncesi ve sonrası iki evre diye düşünüyorum hayatlarımızı.					
s	S-BEABKO-0389-9	Orayı hayatta çekemeyiz.					
s	S-BEABKO-0345-2	Kısaca şöyle ikisini şunda birleştirebilir miyiz? Öğrencinin gerçek hayatına uygun olması.					
s	S-ADABKO-0318-7	Tabii dimi hayat ve sinema sana çok şey öğretti dimi?					
w	W-PF10E1B-2867	KARAKTERLER HEY HAYATTA.					
s	S-ADBBAA-0443-1	Hemen şu bilgisayarın düğmesine basıyorum ve hayatının akışı şu anda benim elimde.					
s	S-BEABIA-0015-22	Hayatındaki 3 önemli kadın.					
s	S-ADABII-0439-30	Evet SSK'dan emekliler ikisi de emekli hani şu an da babam çalışma hayatına devam etmese geçinemezler o parayla.					
w	W-OF10E1B-3063	Rüzgârdan, belki de hayattan korunuyorum böylelikle.					
w	W-TE30D1B-3263	Tekkenin, ruhsal hayatın zorunlu şartı olmadığı, devrini doldurduğu fikri.					
s	S-AEABUZ-0021-1	Şimdi sadece seslendirme sanatçısı olarak hayatımızı idame ettiremezsiniz.					
s	S-ADBBAA-0443-3	O şimdi rüyasında bile göremeyeceği bir hayatın üzerinde yunuyor.					
w	W-HA16B4A-1363	O jimdi bunlardan birini seçip kendi hayatı içine, yaşadığı görüntülerin içine yerleştirecekti.					
w	W-UE36E1B-3358	Aynı şekilde, yaratılmayı bilen kişi için, hayat da uzadı kiça uzar."					
s	S-BEABKO-0130-45	Yalah bilmiyorum jimdi benimde düzenli bir onsel hayatım var gibi sanki ama. İltigulme>					
w	W-KA16B0A-1703	Yeni bir hayatın insana hemen çekici gelen yanlarına kolay algımsı, bu hayatın, kendi geleceklere için sanki gerekli olduğuna inanmışlardı.					
s	S-ADABIA-0265-7	Hayata dair bir şeyleri anlatmak istedim, hani, bu hayat yolculuğundaki farkındalıklarımız çok önemli.					
w	W-MA16B1A-027C	Halkın tarlasını, ziraat hayatını yavaş yavaş terketme arzusunun duyulması, sebepsiz değildir.					
s	S-ACABFZ-0049-6	Ancak bazı doğruların hayata geçmesi için onun dile getirilmesi yetmez.					
w	W-UH39E1B-2929	Saatini, takım elbisen senin kişiliğini gösteren bindiğin araba her şeyindir; bu evi alırsan bütün hayatın değişir.					
s	S-ADABFZ-0135-5	Hayata karşı bir tutkusuzluk vardır.					

Şekil 4. Eşdizimlilik çıkarımı çalışma kitabı örneği

Çalışma kitaplarında eşdizimlilik dışındaki düzlemlere de yer verilmesinin temel nedeni, kuramsal olarak belirlenen ölçütlerin verisetinde etiketlenen her bir örüntüye uygulanmasına olanak sağlamak, böylece veri işleme sürecini daha objektif hale getirmektir.

Örüntüleme düzlemlerini özgülleştirme ve veri işleme süreci

Durum çalışmasının ikinci aşamasını eşdizimsel yapılanmaları diğer örüntü düzlemlerinden ayırıştırmak, tutarlı biçimde özgülleştirmek oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda ölçüt geliştirme, ölçütü sınıma, yeniden ölçüt geliştirme, yeni ölçütü sınıma, kontrol kaynağını sınıma, alternatif kaynak oluşturma olmak üzere altı basamak izlenmiştir.

Ölçüt geliştirme süreci: Sürecin görgül ve objektif bir şekilde işleyebilmesi, bu bağlamda kodlayıcılar arası tutarlılığın sağlanabilmesi için veri kodlama sürecinin ilk aşamasında ölçüt geliştirmeye gereksinim duyulmuştur. Kodlama öncesi, hayat Düğüm Sözcüğü Çalışma Kitabı kapsamında rastlantısal olarak seçilen 500 tümcelik bir set yürütücü ve anlambilim alanında bir uzman tarafından incelenmiş, verisetinde yer alan örüntüsel düzlemlere ilişkin gözlemler yapılmıştır. Sonraki aşamada örüntülerin nitelikleri alanyazındaki sınıflandırmalarla ilişkilendirilmiş ve verilerin etiketlenmesi sürecinde Cowie (1993, 1994, 1998, 2012) tarafından alanyazına kazandırılan serbest birleşimler, kısıtlı eşdizimler, simgesel deyimler ve salt deyimler olmak üzere dört örüntüleme düzeyinin referans alınmasına karar verilmiştir. Bu kapsamda serbest bileşimler birimlerin çoğu zaman özgürce yer değiştirebildiği, opak olmayan örüntüler olarak tanımlanmıştır. Bu tür örüntülere açıklık ve değiştirilebilirlik ilkeleri kolay bir biçimde uygulanabilmektedir. Örneğin Türkçede *etek giy-* birleşiminde *etek* adı dizisel olarak *pantolon*, *kazak*, *gömlek* gibi

birimlerle ikame edilebilirken aynı zamanda *al-*, *sat-*, *çıkār-* gibi eylemlerle birlikte dizime girebilmektedir. Bu açıdan serbest bileşimlerin içlemsel ve sözdizimsel kurallara uyulduğu sürece büyük bir esneklik alanına sahip olduğu söylenebilir. Kısıtlı eşdizimliler yarı donmuş bir biçimde, birliktelik kullanımı yüksek olan ve kısmen şeffaf olan yapılardır. Serbest bileşimlerin aksine kısıtlı eşdizimliliklerde örüntüyü oluşturan birimlerden birinin değişmeceli anlam düzeyinde olduğu gözlenmektedir. Bu açıdan söz konusu örüntülerde anlamsal ve sözdizimsel esneklik daha sınırlı bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda kısıtlı eşdizimlilerin tamamen kalıplaşmış olmamakla birlikte düzanlamsal uzanımlara da sahip olmadığı, bu durumun da tahmin edilebilirlik derecesini azalttığı söylenebilir. Kısıtlı eşdizimler Türkçede *bilgi ver-* yapısı bağlamında örneklenirse, *bilgi* adı *al-*, *edin-*, *sun-* vb. eylemlerle, *ver-* eylemi *izahat*, *malumat* gibi adlarla kullanılabilir. Bu noktada dizimdeki bir sözcüğün düzanlamsal diğerinin ise değişmeceli anlamsal düzlemde olduğunu görmek mümkündür. Üçüncü kategori olan simgesel deyimler ise kısıtlı eşdizimliler ve salt deyimler arasında yer almakta olup anlamsal açıklığı bir noktada hala taşınması nedeniyle kısıtlı eşdizimlilere, katı dizimsel sınırlılıklara sahip olması nedeniyle salt deyimlere yaklaşmaktadır. Simgesel deyimlerin temel özelliği bağlam duyarlı olmasıdır. Örüntüler hem değişmeceli anlamda kullanılabilirken hem de gerçek dünyaya gönderimde bulunan daha yalın bir anlatım özelliği de taşımaktadır. *Dikiş tutma-*, *deftere yaz-*, *başını ağrı-* yapıları buna örnek olarak gösterilebilir. Son kategorideki salt deyimler ise tamamen değiştirime kapalı, opak ve doğrudan aktarıma uğrayan yapılar olarak tanımlanmaktadır. Simgesel deyimlerin aksine, bu tür yapıların hiçbir durumda somut bir uzanıma sahip olmadığı gözlenmektedir. *Göze al-*, *etekleri zil çal-* örüntüleri salt deyimlere örnek olarak gösterilebilir.

Ölçütü sinama: Değerleyiciler arası tutarlılığı test etmek için, pilot çalışmada kullanılan 500 tümcelik verisetindeki etiketlemeler üzerinde Fleiss'in Kappa Uyum Katsayısı⁸ ölçümü yapılmıştır. Set içerisindeki düğüm sözcüğün örüntüye girdiği 297 tümce kapsamındaki kodlamalarda tutarlılık $\kappa = 0.26$ olarak hesaplanmıştır. Uyum katsayısı 0.0 ile 1.00 aralığında değişiklik gösterebilmekte ve 1.00'e yaklaştıkça kodlayıcılar arası uyum düzeyi artmaktadır. Bu bağlamda, elde edilen katsayı doğrultusunda uyumun yeterli düzeyde olmadığı gözlenmiş ve yeni bir ölçüt geliştirme yoluna gidilmiştir.

⁸ 3.3. İstatistiksel süreçler başlığı altında teste ilişkin kapsamlı bilgilere yer verilmiştir.

Yeniden ölçüt geliştirme: Bu süreçte öncelikle alanyazına ilişkin kaynak taraması genişletilmiş ve farklı sınıflandırmalar (Cruse, 1986; Sinclair, 1991; Benson vd., 1997; Howarth, 1998; Nesselhauf, 2005) da göz önüne alınarak yeni bir ayırım yapılmıştır. Bu bağlamda veri etiketleme sürecinde referans alınmak üzere birleşik sözcükler, serbest bileşimler, dilbilgisel birliktelikler, eşdizimliler, deyimler olmak üzere beş farklı örüntü düzeyi tanımlanmış ve bu örüntülerin ayırıcı özellikleri işevuruk biçimde belirlenmiştir:

Birleşik sözcükler kalıplaşmış olmanın yanı sıra, sözcüklerin toplamının tek bir gösterge ile ilişkilendirilmesi nedeniyle bir sözlükte maddebaşı olarak yer alma özelliğiyle diğer örüntüsel düzlemlerden ayrıştırılabilmektedir. Örnek tümce⁹ (1) incelendiğinde *bilim* ve *adam* birimleri bir araya gelerek tek bir uzanımla dilsel düzleme çıkmaktadır:

(1) Ağustos 2003'te PNAC kurmayları, bir grup Amerikan **bilim adamı** ve generaliyle birlikte, Omaha'da basına kapalı toplantılar yaptılar. [W-QI13C3A-0187-2456]

Diğer bir örüntüleme düzeyi olan serbest bileşimler bütün birimlerin düzlanamsal boyutta olması, dizisel ve dizimsel eksenlerin esnekliğine bağlı olarak değiştirilebilirlik ilkesinin uygulanabilmesi özellikleri bakımından diğer yapılardan ayrılmaktadır. Örnek (2) üzerinden yola çıkıldığında *yaşlı adam* örüntüsünde her iki sözcüğün de şeffaflık sergilediği; sözdizimsel kısıtlar ve içlemsel uyum dahilinde, seçimsel ve birleştirimsel düzlemlerde yeni birimlerle tekrar tekrar dizgeselleşebileceği gözlenmektedir. *Yaşlı* sıfatı *adam*, *anne*, *insan*; *adam* adı *zeki*, *esmer*, *yakışıklı* gibi birimlerle kolayca dizime girme opsiyonuna sahiptir.

(2) Çıkışta, bir **yaşlı adama** yardım edeyim diyorum. [W-IA16B1A-2671-1377]

Üçüncü düzlem olan dilbilgisel birlikteliğin¹⁰ özgülleştirilmesinin, diğer yapılarla karşılaştırıldığında görece daha kolay olduğu söylenebilir. Bu tür örüntülerde içeriksel (ad, sıfat, eylem vb.)/işlevsel (ilgeç, niceleyici, bağlaç vb.) sözcük ayırımı ve açık sınıf/kapalı sınıfa dahil olup olmama ölçütleri ön plana çıkmaktadır. Dilbilgisel birliktelik görünümleri ya en az bir içerik ve bir işlev ya da en az iki işlev sözcüğünün bir araya gelmesi ve dilde özgül bir birim oluşturması yoluyla

⁹ Örnek tümceler TUD 3.0 aracılığıyla oluşturulan verisetlerinden alınmıştır.

¹⁰ Araştırmacıların bir bölümü (Bkz. Benson vd., 1997; Baker, 2006) dilbilgisel eşdizim ve sözcüksel eşdizim ayırımı yapar. Bu ayırmada dilbilgisel eşdizimlilik, dilbilgisel birliktelik terimine karşılık gelmektedir.

kurulmaktadır. Aşağıda bir içerik ve bir işlev sözcüğünden oluşan dilbilgisel birliktelik görünümü örneği yer almaktadır.

(3) Sanane be taksici, sen önce para üstlerini ver **adam gibi**. [W-XI45E1C-5070-2446]

Deyimlere ilişkin alanyazın incelendiğinde kalıplaşmışlığın en üst düzeyde olması, tam bir opaklık sergileme, açıklık ve değiştirilebilirlik ilkelerine uyumlanmama, dilde tek bir birim gibi davranma, sözdizimsel değişimlere çok sınırlı durumlarda izin verme (Ona gözü gibi baktı./Ona baktı, gözü gibi. örneğinde olduğu üzere) özelliklerine sahip olduğu görülmüştür:

(4) 14. yüzyıl eserinden ibaret bir kültür sergileseydim o zaman hiç **adamdan saymazlardı** bizi... [S-ADBBI-0042-706]

Durum çalışmasının temel örüntü birimi olan eşdizimliler en az iki içerik sözcüğünden oluşma, öğelerin en az birinin değişmeceli anlamda kullanılması, değiştirilebilirlik ve açıklık ilkesini çok sınırlı bir biçimde karşılama, her biriminin ayrı uzanımlara sahip olabilmesi, başka bir dile her zaman doğrudan çevrilememe ölçütleriyle somutlaştırılmıştır:

(5) İlkçağın bu büyük adamı, yine aynı dönemde yetişmiş olan bir başka **büyük adam** Parmenides'le felsefe tarihinin çığır açıcı tartışmasına girmiştir. [W-RB04A2A-1387-1209]

Bu bağlamda, birliktelik kullanımlarının etiketlenmesine ilişkin yeni ölçütler geliştirme sürecinde yukarıda yer verilen kuramsal bilgiler göz önüne alınmış ve ayırıcı özellikler belirlenmiştir (bkz. Tablo 1).

Tablo 1. Birliktelik kullanımları ve ayırıcı özellikler

Birliktelik Kullanımları	Ayırıcı Özellikler
birleşik sözcük	Birleşik ya da ayrı yazılabilir, tek bir uzanıma sahiptir, sözlükte maddebaşı olarak yer alabilir.
serbest bileşim	En az iki içerik sözcüğünden oluşur, her sözcüksel birim düzanlam boyutundadır, değiştirilebilirlik ilkesi esnek bir biçimde uygulanabilir, açıklık ilkesine tamamen sahiptir, sözlükte maddebaşı olarak yer alamaz.
dilbilgisel birliktelik	En az bir içerik ve işlev ya da iki işlev sözcüğünden oluşur, içerik sözcükleri düzanlamsal ya da metaforik/metonimik anlamsal olabilir, değiştirilebilirlik ilkesi uygulanabilir, açık ya da yarı-açıktır, sözlükte maddebaşı olarak yer alamaz.
deyim	İçerik ve işlev sözcüklerinden oluşabilir, tamamen kalıplaşmıştır, değiştirilebilirlik ilkesi uygulanamaz, açıklık ilkesine sahip değildir, sözlükte maddebaşı olarak yer alabilir.
eşdizimlilik	En az iki içerik sözcüğünden oluşur, sözcüksel birimlerden en az biri metaforik/metonimik anlama sahiptir, değiştirilebilirlik ilkesi sınırlı çerçevede uygulanabilir, her biriminin ayrı uzanımları gözlenebilir, yarı-açıktır, sözlükte maddebaşı olarak yer alamaz.

Yeni ölçütü sinama: Değerleyiciler arası tutarlılığı tekrar değerlendirmek amacıyla *hayat* düğüm sözcüğü üzerinden 500 tümcelik üçüncü bir veriseti oluşturulmuş, düğüm sözcüğün örüntü sergilediği 317 satır ile kodlayıcıların seçimleri kapsamında yeni bir test uygulanmış, Fleiss'in Kappa Uyum Katsayısı ölçümü doğrultusunda kodlamaların tutarlı olduğu ($\kappa = .82$) sonucuna ulaşılmıştır.

Kontrol kaynağını sinama: Durum çalışmasında birleşik sözcük, deyim gibi kalıplaşmış ifadelerin ölçünlü ve sistematik olarak belirlenebilmesi açısından verilerin işlenmesi sürecinde eşzamanlı sözlük kontrolü yapılmasına karar

verilmiştir. Bu kapsamda çevrimiçi bir platform olarak tasarlanan Türk Dil Kurumu¹¹ sözlükleri arasından Güncel Türkçe Sözlük ile Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'nün kontrol kaynağı olarak kullanılması planlanmıştır. Fakat veri işleme sürecinde sözlüklerde yer alan maddebaşı tutarlılığının hem birleşik sözcükler hem de deyimler kapsamında sınırlı olduğu görülmüş¹² ve alternatif sına kaynağı olarak, belirsizlik taşıyan durumlarda uzman görüşü alınmasına karar verilmiştir.

Verileri kodlama/ alternatif kaynak oluşturma: Çalışmada Tablo 1'de yer alan ölçütler doğrultusunda, verilerin kodlanma sürecinde yürütücü ve bursiyer eşzamanlı olarak aynı düğüm sözcüğe ilişkin aynı dizinleri kapsayan farklı çalışma kitapları üzerinden etiketlemeler yapmıştır. Etiketlemeler sonucu her düğüm sözcüğün kodlama uyum düzeyi Cohen'in Kappa Katsayısı¹³ aracılığıyla ölçülmüş, uyum katsayısı yüksek olan kodlama sütunları sabit tutulmuş, düşük olanlar ayrı bir çalışma kitabına aktarılmıştır. Düşük uyuma sahip örüntüler ayrıca iki farklı alan uzmanı tarafından kodlanmış ve elde edilen dört farklı kodlama Fleiss'in Kappa Katsayısı aracılığıyla test edilmiştir. Şekil 5'te örüntüleme düzlemlerini özgüleştirme ve veri işleme sürecine ilişkin aşamalara sırasal bir biçimde yer verilmektedir.

Şekil 5. Örüntüleme düzlemlerini özgüleştirme ve veri işleme süreci

¹¹ <https://sozluk.gov.tr/> Erişim tarihi: 10.11.2022

¹² 3.4. Anlambilimsel süreçler başlığı altında sözlük maddebaşı tutarlılığına ilişkin açıklamalar ve örnek kesitlere yer verilmiştir.

¹³ 3.3. İstatistiksel Süreç başlığı altında teste ilişkin kapsamlı bilgilere yer verilmiştir.

Derlem temelli eşdizimlilik çıkarımında ölçüt geliştirme, kontrol kaynağı oluşturma ve sınama yapmanın elde edilecek sonuçların tutarlılığı, nesneliği ve genellenebilirliği açısından son derece önemli ve vazgeçilmez bir süreç olduğu düşünülmektedir. Bu açıdan, araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğini sağlamak bağlamında, veri işleme aşamasında hem kodlayıcıların hem de alan uzmanlarının değerlendirmelerindeki uyumu ölçmek amacıyla istatistiksel testlere başvurulmuştur.

İstatistiksel süreç

Durum çalışmasında, etiketleme süreçlerinde elde edilen kodlamaların geçerlik ve güvenilirliğini sağlamak amacıyla iki farklı uyum katsayısından yararlanılmıştır. Özelde dilbilim alanında genelde sosyal bilimlerde geçerlik ve güvenilirlik ölçümleri pozitif bilimlere göre daha uzun ve kapsamlı bir süreç gerektirse de araştırmanın bilimsel bir temele oturabilmesi açısından bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Dilbilim alanında yapılan çalışmalar kapsamında doğal dil kullanıcılarının yargıları ve uzmanların görüşlerinin kritik bir öneme sahip olduğu söylenebilir. Örneğin, özellikle sözdizim temelli çalışmalarda yararlanılan değiştirim testlerinde (substitution tests) dilsel bir yapıyı test etmek, diğer bir deyişle bir ögenin belirlenen diğer öğelerle benzer bağlamsal koşulları oluşturup oluşturmadığını sınamak için (Radford, 1988; 2009) doğal dil kullanıcılarının yargılarına başvurulabilmektedir. Bu çalışma temelde yürütücü ve bursiyer(ler)in kodlamaları ile ilerlemiş, gereksinim duyulan zamanlarda ayrıca alan uzmanlarının görüşlerine de başvurularak daha nesnel sonuçlara ulaşmak hedeflenmiştir. Kodlamalar sonrasında istatistiksel uygunluğu ölçmek için önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi non-parametrik test türlerinden olan Cohen'in Kappa Uyum Katsayısı ve Fleiss'in Kappa Uyum Katsayısı'ndan yararlanılmıştır.

Cohen (1960) Kappa testini sınıflama düzeyindeki değişkenler üzerinden puanlama yapan iki puanlayıcının kendi aralarındaki uyum düzeyini belirlemek amacıyla geliştirmiştir. Cohen'in Kappa Uyum Katsayısı, N tane maddeyi C tane farklı kategoriye ayıran iki değerleyici arasındaki uyumu ölçmektedir. Bursiyer ve yürütücü tarafından eşzamanlı ve birbirinden bağımsız olarak gerçekleştirilen kodlama uyumunu test etmede söz konusu yöntemden yararlanılmıştır.

$$\kappa = \frac{\Pr(a) - \Pr(e)}{1 - \Pr(e)}$$

Formül 1. Cohen'in Kappa Uyum Katsayısı

Formülde “Pr(a)” değerleyicilerde gözlenen uyuşmaların toplama orantısı, “Pr(e)” ise bu uyuşmanın şans eseri ortaya çıkma olasılığını temsil etmektedir. Yürütücü ve bursiyer kodlamalarında uyum sağlanamadığında ya da uzman görüşü alınması gereken koşullarda Fleiss (1971) tarafından puanlayıcının ikiden fazla olması durumundaki uyumu ortaya koymak için geliştirilen Fleiss’in Uyum Kappa Katsayısı’ndan yararlanılmıştır. Söz konusu test, sabit sayıda ve ikiden fazla değerleyicinin (n) her birinin N tane maddeyi sınıflandırmaları sonucu ortaya çıkan uyumu ölçmektedir.

$$\kappa = \frac{\bar{P} - \bar{P}_e}{1 - \bar{P}_e}$$

Formül 2. Fleiss’in Kappa Uyum Katsayısı

Formülde $1 - P_e$ kodlamaların rastlantı dışı uyumlanma olasılığını, $P - P_e$ gözlenen miktarda ne düzeyde rastlantı dışı uyum olduğunu temsil etmektedir. Tablo 2’de Cohen’in Kappa Uyum Katsayısı ve Fleiss’in Kappa Uyum Katsayısı’na ilişkin istatistiksel yorumlar yer almaktadır.

Tablo 2. Kappa Uyum Katsayısı istatistiksel yorumları

Uyum Katsayısı	İstatistiksel Yorum
<0	uyum yok
0.0 — 0.20	önemsiz uyum
0.21 — 0.40	orta derecede uyum
0.41 — 0.60	yeterli uyum
0.61 — 0.80	önemli derecede uyum
0.81 — 1.00	mükemmel uyum

Tablo 2’de görüldüğü gibi katsayılar 0.0 ile 1.00 arasında değer alabilmektedir. Bu durum çalışmada kabuledilebilirlik açısından önemli derecede uyum ve mükemmel uyum ölçütleri göz önüne alınmıştır. Bu bağlamda 0.61-1.00 aralığındaki ölçümler tutarlı olarak değerlendirilmiştir. Öte yandan, yukarıda kapsamlı olarak açıklanan testler haricinde kodlayıcılar arası uyumun ölçülmesinde Scott’un Pi Katsayısı, Krippendorff Alfa Katsayısı, Log-linear Analizi gibi farklı teknikler de kullanılabilir.

Anlambilimsel süreç

Eşdizimlilerin çıkarımında, verisetinde yer alan örüntüsel düzlemlerin kendi içerisinde birtakım anlambilimsel dinamikleri olduğu ve bunların kodlama sürecini etkileyebildiği gözlenmiştir. Durum çalışmasında bu dinamikler eşdizimlileri ayırt etme, örüntü dizilerini tümceden ayrıştırma ve kodlanabilir hale getirme süreçlerinde tutarlığı sağlamak amacıyla standardize edilmiştir. Bu süreçte eşdizimlilik kurulumları, örüntülerin sınıflandırılması, uzanımsal eğilimler, bağlam-bağımlı eşdizimliler, karma örüntüler, üst ulama taşıma, dilsel sapsmalar olmak üzere yedi farklı alt başlık belirlenmiştir.

Eşdizimlilik kurulumları: Araştırmada eşdizimsel setlerin kurulumunun üç farklı şekilde gerçekleştiği gözlenmiştir. Bunlardan ilkinde düğüm sözcük düzenlamından uzaklaşmakta ve eşdizimsel sözcük düzenlamda kalmaktadır. Örneğin, kodlama sonuçlarında biçim düğüm sözcüğünün eşdizimlilik kurulumunda büyük oranda değişmeceli anlamda dilsel düzleme çıktığı görülmektedir: *etkin biçimde, davranış biçimi, yönetim biçimi, uygun biçimde, yoğun biçimde, açık biçimde, ciddi biçimde, belirgin biçimde, yaşama biçimi, güçlü biçimde, net biçimde* yapıları bu eğilimi örneklendirmektedir.

(6) Nedenini sorarak izin verme lise öğrencilerinin daha çok tercih ettikleri bir **davranış biçimidir**. [W-MD39E1B-3359-552]

(7) Betimsel araştırmalar ağırlıklı olduğundan, betimsel ve ilişkisel türden istatistiksel teknikler **yoğun biçimde** kullanılmıştır. [W-MD39E1B-2928-2378]

Eşdizimlilik kurulumlarında ikinci dinamik düğüm sözcüğün düzenlamını korurken eşdizimsel sözcüğün değişmeceli anlam düzeyinde dilsel düzleme çıkmasıdır: *yabancı para, para kullan-, para ayır-, bol para, iyi para, para yarat-, para bırak-, para gel-, para hacmi, kolay para, para akışı* örüntüleri buna örnek olarak gösterilebilir.

(8) **Bol para** nedeniyle normal psiko-sosyal gelişim gösterebilecek çocuk yahut genç sırf bu nedenle yanlışlıklara sapabilmektedir. [W-VD02A3A-2701-1247]

(9) Özetleyecek olursak diyebiliriz ki, hangi **para sisteminde** olursa, olsun, ödemeler bilançosu açığı para hacminin daralmasına, ödemeler bilançosu fazlası da para hacminin genişlemesine neden olur. [W-EF10A3A-1839-226]

Son koşulda ise diğer dinamiklere göre daha sınırlı da olsa *[+SİYASİ PARTİ]* sırası, *ilkokul sınıfları*¹⁴, *lise sınıfları* örneklerinde olduğu gibi hem düğüm sözcük hem de eşdizimsel sözcüğün düzenlamdan uzaklaştığı ve metaforik/metonimik alanda kullanıldığı gözlenmektedir.

(10) [...] **ilkokul sınıflarından** biliriz, demir ısıtılınca genişler gibi fizikten alınan bir terim fakat belki süreci düşüncelikten çıkarıp çoğalmasa, üremesi ve genelleşmesi sürecini daha iyi dile getirir diye düşündüm. [S-ADABPZ-0134-81]

Örüntülerin sınıflandırılması: Veri işleme sürecinde bazı örüntülerin eşdizimlilik ya da birleşik sözcük olarak etiketlenmesinde belirsizlik durumları ile karşılaşmıştır. Bu bağlamda, birleşik sözcüklerin kontrolünde ve eşdizimlilerden ayrıştırılmasında, örüntünün Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük'te maddebaşı olarak yer alıp almaması, ölçüt olarak geliştirilmiştir. Süreç ilerledikçe veritabanında rastlanan kurulumların aynı anlamsal düzeyde olmasına rağmen sözlükte bir bölümünün birleşik sözcük olarak tanımlanırken bir bölümüne hiç yer verilmediği gözlenmiştir. Örneğin sözlükte *elma suyu*, *limon suyu*, *portakal suyu* örüntüleri birleşik sözcük olarak değerlendirilmekte; *şeftali suyu*, *kayısı suyu* örüntüleri ise yer almamaktadır. Verilen örneklerin tamamının MEYVE SUYU ulamının alt ulamı olması sebebiyle uzman görüşleri doğrultusunda araştırmada yeni bir ulamlama kategorisi oluşturulmuş ve [+MEYVE suyu] örüntülerinin tümü birleşik sözcük olarak kabul edilmiştir.

Birleşik sözcüklerin etiketlenmesi kapsamında sözlüğün karşıtsallarla ilgili tutarlı bir maddebaşı oluşturma eğiliminde olmadığı gözlenmiştir. Uyumsuz (incompatible) karşıtlıklar olarak değerlendirilebilecek bu sözcüklerle kurulan örüntülerden biri sözlükte yer alırken karşıtsalı yer almayabilmektedir. Derlem verileri incelendiğinde, her iki örüntünün de gözlenme sıklığı arasında ciddi bir fark olmamasına rağmen sözlükte *baba tarafı* örüntüsünün "Ailenin baba yönünden akrabaları." tanım içeriğiyle birleşik sözcük olarak karşımıza çıktığı, *anne tarafı* örüntüsüne ise yer verilmediği görülmektedir. Buna benzer olarak işteş/ilişkisel karşıtlık bağlamında *üretim biçimi/tüketim biçimi* örüntü çiftinden üretim biçimi sözlükte yer alırken tüketim biçimine rastlanmamaktadır.

¹⁴ Verilerin standardize edilmesi sürecinde düğüm sözcük ya da eşdizimsel sözcüğün üzerindeki eşdizimsel uzanımı doğrudan denetlemeyen iyelik ekleri, durum ekleri, ilgi ekleri ayrıştırılmıştır. Fakat örnek (10)'da da görüldüğü gibi bazı koşullarda sözcüğün yalnızca çekime uğramış biçimiyle kodlanması gibi bir eğilim söz konusudur. Bu tür durumlarda özgün yapı, kodlama raporuna aktarılmıştır.

Öte yandan, örüntü sınıflandırma sürecinde bütünüyle kalıplaşma, değiştirilebilirlik ilkesini sağlayamama, açıklık ilkesine sahip olmama, sözlükte maddebaşı olarak yer alabilme gibi karakteristik özelliklerinden dolayı deyim sınıfında değerlendirilmesi beklenen yapıların bir bölümüne sözlük veritabanında rastlanmamıştır . *Gözü takıl-, dişe diş göze göz, sona gel-, söze gir-, yüzüne tükür-* örüntüleri bu kapsamda değerlendirilebilir. Gerek birleşik sözcüklerin gerekse deyimlerin eşdizimlilerden ayrıştırılmasında sürece sezgisellikten uzak, normatif ve nesnel bir işleyiş kazandırmak amacıyla sözlük gösteriminde uyumsuzluk olan ya da sözlükte yer almayan fakat maddebaşı olarak yer alması gerektiği düşünülen yapılar hem yürütücü-kodlayıcı hem de bursiyer-kodlayıcı tarafından işaretlenmiş, kodlama uyumunun sağlandığı durumda yapı doğrudan etiketlenmiş, uyum sağlanamadığında ise uzman görüşü alınmıştır¹⁵.

Uzanımsal eğilimler: Tümce görünüşleri incelendiğinde bazı düğüm sözcüklerin aynı set içerisinde değerlendirilemeyecek kadar farklı uzanımlara sahip olduğu gözlenmiştir. Bu tür yapıların içlemsel açıdan birtakım kesişim alanlarını paylaşmakla birlikte aynı sözcüğün farklı değişmeceli anlam katmanlarına yerleştirilebilecek kadar da yakın kavramlaştırmalara sahip olmadığı söylenebilir. Durum çalışması kapsamında *saat, çocuk, kız* düğüm sözcükleri buna örnek olarak gösterilebilir:

(11) Kentin çoğu aç açına sokaklarda, Güneş'in o çomaktan düşen gölgesi izin vermezse, hadi **yemek saati** geldi diye." Plautus. [W-HC06E1B-3081-2045]

(12) **Saate bakıyorum**, hanım suratını asması şöyle dursun söylenir de artık. [W-RA16B2A-0840-1325]

(13) Ömrünü çocuk büyütmeyle geçirenler bilirim; **kendi çocukları**, ya da diyelim kardeşlerinin, **yakınlarının çocukları**; bunlar büyüdükten sonra torunlarını, başka yeğenlerini büyütürler... [W-DA16B2A-1325-1269]

(14) [...] **Küçük çocukların** gördüğü nesnelere eline alıp ötesini berisini yoklaması hoş görülmeli, çocuğun görme, anlama merakı, türetme yeteneği bu davranışlarla biçimleniyor. [W-QC05A4A-1433-278]

Bu tür yapıların dikkat çekici bir özelliği de Türkçe dışındaki bazı dillerde farklı sözcüklerle karşılanmasıdır. Örneğin *kız* düğüm sözcüğü Türkçede hem cinsiyet kodlama hem de +DİŞİ evlat uzanımına sahip olma açısından iki farklı kavramsal şema

¹⁵ Yürütücü-kodlayıcı ve bursiyer-kodlayıcı tarafından net olarak özgülleştirilemeyen örüntüler ayrı bir çalışma kitabına aktarılmış ve ayda bir kez olmak üzere uzman görüşüne toplu olarak sunulmuştur.

oluştururken İngilizce'de *girl/daughter*, Almanca'da *mädel/tochter* ayrımı yapılmaktadır. Çalışmada farklı uzanımlara sahip düğüm sözcüklerden iki ayrı veriseti oluşturulmuş ve kodlamalar bu çerçevede yapılmıştır.

Bağlam-bağımlı eşdizimliler: Sözcüklerin içlemsel özelliklerinin ve uzanımlarının ancak bağlam içerisindeki kullanımları aracılığıyla belirlenebildiği uzlaşmış bir gerçekliktir. Veri işleme sürecinde, birliktelik kullanımlarının bir bölümünün hangi düzeyde örüntü sergilediğinin ortaya konmasında bağlamın daha da önem kazandığı gözlenmiştir. Bu tür yapılar aynı yazımsal düzene sahip olup bağlamsal konumuna göre farklı düzlemlerde değerlendirilebilmektedir:

(15) Sabah olunca **okula gittim**. [W-HA16B1A-1714-2232]

(16) -İlkokuldan sonra hangi **okula gitti**? Can'ın bu sorusunu dedem yanıtladı. [W-VI19E1A-4001-518]

Örneklerden de izlenebildiği gibi okula git- örüntüsü, ilkinde serbest bileşim özelliği taşıırken ikincisinde eşdizimli olarak değerlendirilmektedir. Tümce (15)'te okul ve git- birimleri birbirinden bağımsız uzanımlara sahip olup bir araya geldiğinde yeni bir örüntü düzlemi kurmakta, örnek (16)'daki yapılanma ise tek bir anlamsal içerik kodlamaktadır. Aynı şekilde örnek (17)'de **eve çık-** kurulumu eşdizimsel bir özellik sergilerken (18)'de deyim özelliği taşımaktadır.

(17) Behiye de her **eve çıkarken** ve her evden çıkarken ayakkabıları saymaktan, bu zavallı ayakkabıların sahiplerine kötü geldiğini, onları aşağı çektiğini düşünmekten kurtulsun. [W-OA16B3A-0033-207]

(18) Ev sahibine diyorum ki böyle böyle ben Mersin'e taşınıyorum başka bir **eve çıkarsam** sözleşme mi vermiyorsun. [S-BEABXs-0130-1173]

Karma örüntüler: Durum çalışmasında bazı eşdizimlilerin dizgesel olarak yalnızca iki sözcükten oluşmadığı, bazı dizinlerde kurulumlarına birleşik sözcükler, dilbilgisel birliktelikler gibi farklı örüntüsel düzlemlerden yapılanmaların da dahil olabildiği gözlenmiştir.

(19) Evlendi de ne oldu? Sanki başı göğe mi erdi? Ben ona kariyer sahibi, zengin, **adam gibi adamlar** bulmuştum, gitti bir ipsiz sapsıza. [W-UA16B2A-0749-1084]

(20) [...] Yeryüzünde çok çeşitli **anayasa temellerine** dayanan ve birbirine hiç benzemeyen cumhuriyetler var. [W-MD02A3A-1519-2314]

Örnek (19) incelendiğinde *adam gibi* kurulumu içerik+işlev sözcüklerinden oluşan bir dilbilgisel birlikteliktir, aynı zamanda sıfat işlevinde tek bir birim olarak değerlendirilebilmektedir ve *adam* düğüm sözcüğü ile örüntülenmiştir. Örnek (20)'deki *anayasa* sözcüğü ise *ana* ve *yasa* yapılarıyla kurulmuş bir birleşik sözcüktür ve *temel* adıyla eşdizimlilik sergilemektedir. Dilbilgisel birliktelik, birleşik sözcük gibi örüntülerin özerk bir biçimde dizgeselleşebilmesi ve diğer sözcüklerle uygun koşullarda yeni örüntüler oluşturabilmesi eğilimleri nedeniyle, karma-eşdizimlilikler sergilemeye de yatkın olduğu söylenebilir. Araştırma sürecine, anılan kurulumlar da dahil edilmiştir.

Üst ulama taşıma: Kodlama sürecinde yoğun olarak ÜLKE, BÖLGE, ŞEHİR, ETNİK KÖKEN, DİN ulamları kapsamında kavramlaştırılabilen ve eşdizimsel sözcük olma niteliği taşıyan özel adlarla karşılaşmıştır. Araştırmada veri kaybını önlemek ve yalın gösterimlere ulaşmak amacıyla bu tür yapılar bir üst ulamı aracılığıyla genellenmiş ve kodlamalar bu ölçüte göre gerçekleştirilmiştir. Örneğin tümce (21), (22) ve (23)'te *kadın* düğüm sözcüğüyle kurulan eşdizimlilikler [+ETNİK KÖKEN] ulamı etiketiyle kodlanmıştır.

(21) Türk kadınının Batılı kadınlar gibi toplumda yerini alması lüzumludur. [W-KI09C2A-1525-719]

(22) Ve tüm bu duyguları ateşleyen o gürbüz Alman kadınıydı. [W-JI37C3A-0091-773]

(23) 23 Mayıs 1989 günü Fergana'da Kuvasai kasabasında meyva satan bir Özbek kadını ile bir Meşket genci arasındaki tartışma, birdenbire kavgaya dönüşmüş (...) [W-DE05A3A-2974-1294]

Buna paralel olarak MEVSİM, AY, GÜN gibi ZAMAN ulamı; ÜLKE, BÖLGE, ŞEHİR gibi YER ulamı kapsamında kurulan örüntüler de tıpkı özel adlar gibi ayraçlama yöntemiyle gösterilmiştir. Örnek (24) ve (25)'te yer alan *gece* düğüm sözcüğünün örüntülenmesinde [+MEVSİM] ulamı kullanılmıştır.

(24) Yıl 1915, yağmurlu ve serin bir sonbahar gecesi... [W-GE39E1B-3026 2442]

(25) O zaman Tuna gözlerini güçlkle açıp, bomboş bakışlarla onun yüzüne, sonra yamuk bir gülümsemeyle yaz gecesine dizilmiş yıldızlara bakıyordu. [W-JA16B4A-0146-1743]

Kodlamalarda kullanılan tüm sözcüksel ulamlar Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. Dizilimde kullanılan sözcüksel ulamlar

Sözcüksel Ulam	
[+DİL]	[+TARİH]
[+DİN]	[+DÖNEM]
[+ETNİK KÖKEN]	[+MEVSİM]
[+ÜLKE]	[+AY]
[+BÖLGE]	[+GÜN]
[+ŞEHİR]	[+SAYI]
[+NESNE]	[+YÖN]

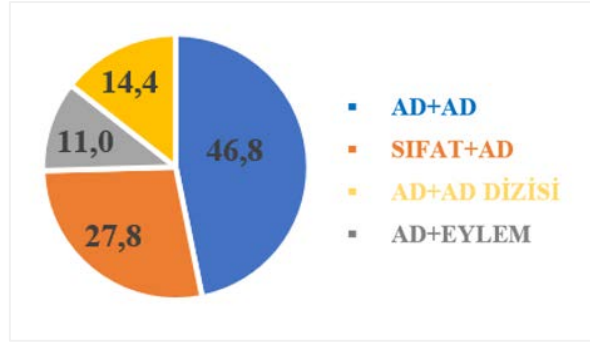
Dilsel sapmalar: Dilde sapmalar anlamsal, sözdizimsel, biçimbirimsel vb. açılardan alışılmamış yapılanmalar olarak değerlendirilebilir. Durum çalışmasının ad anlambilimi kapsamında genellenebilir bir harita oluşturmayı amaçlaması nedeniyle Hausmann'ın (1984) yaratıcı eşdizimliler olarak ele aldığı, dilsel sapma özelliği gösteren, özellikle yazınsal metinlerde yer bulan ve biçimbilimsel uygulamalarda çok önemli verilerden biri olarak değerlendirilen bu yapılar kodlamaya dahil edilmemiştir.

(26) İnsanlar ve "hayvanlar" kutup gecelerinden de öte, **yıllar sürececek donuk bir geceye** çoktan şartlanmışlardı halbuki. [W-KE13C2A-1474-1833]

Biçim-sözdizimsel süreç

Durum çalışmasında eşdizimsel yapılanmaların çeşitli kurulumlarla gözlenebildiği ve bu kurulumların dağılımlarının farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca önemli bir nokta da eşdizimliliklerin biçimbilim ve sözdizim arakesiti çerçevesinde her zaman açık ve yalın biçimde izlenebilir örüntüler oluşturmadığı üzerinedir. Bu kapsamda biçim-sözdizimsel süreç kurulumların yapılanması, çekimsel biçimbirimlerle dizgeye girme, yantümce görünümleri ve niceleyicilerin etiketlenmesi olmak üzere dört farklı düzlemde ele alınmıştır.

Kurulumların yapılanması: Eşdizimlilerin kendi türünden sözcüklerle, sıfatlarla, eylemlerle ve ad dizisi olarak değerlendirilen, Smadja (1993) tarafından alan bağımlı eşdizimliler olarak adlandırılan, terim özelliğindeki yapılarla dizime girdiği gözlenmiştir. Söz konusu yapılanmalar niceliksel olarak incelendiğinde farklı gözlenme sıklıklarına sahiptir (bkz. Grafik 1).

Grafik 1. Düğüm sözcüklerin örüntüsel dağılımları (%)

Grafik 1’de adların kendi türünden olan sözcüklerle eşdizimlilik üretme eğilimlerinin yüksek olduğu, bunu sırasıyla SIFAT+AD, AD+AD DİZİSİ ve AD+EYLEM kurulumlarının takip ettiği görülmektedir. Bu kapsamda eşdizimselliğin yalnızca anlamsal değil, biçimsel kısıtlarla da değerlendirilmesinin, verilerin görgül hale getirilmesi açısından önem taşıdığı düşünülmektedir. Tümce (27)-(30)’da *alan* düğüm sözcüğü ekseninde, farklı kurulum örnekleri yer almaktadır:

(27) Ben üniversite öğretim üyesiydim ve insan psikolojisi benim **uzmanlık alanımdı** ama üç çocuğumdan hiçbirleriyle göz hizasına inerek konuştuğumu hatırlamıyordum. [W-OD03A4A-0253-2223]

(28) Modern ulus, bu özgüllüklerin kendi **özel alanında** var kalmasını ve bireylerin kamusalın alanında yurttaşlık mantığına uymalarını gerektirir. [W-VD02A1B-4628-1370]

(29) Sayın konuklarımız, eğitimde ve psikolojide **ölçme ve değerlendirme alanına** değerli hizmetlerde bulunan onur kurulu üyelerimize, şükran plaketleri ve onur belgeleri sunulacaktır. [S-ADABPZ-0357-188]

(30) [...] Orta Asya'dan Balkanlar'a genişleyen bir etkinlik alanı hayali, kampanyalar biçiminde yürütülen dış gezi ve davetler, "kamuoyu"nun ilgisinin yönlendirilebileceği yeni bir **alan yaratmıştı**. [W-FE39E1B-2891-2101]

Çekimsel biçimbirimlerle dizgeselleşme: Verilerin etiketlenmesi sürecinde bazı düğüm sözcüklerin çekimsel biçimbirimler yardımıyla dizgeselleşebildiği, sözcüksel sınıf ya da söylem belirleyici işlevi kazandığı ve eşdizimsel örüntü oluşturma bağlamında, çekimsel biçimbirim almadan dilsel düzleme çıkma sıklıklarının düşük olduğu gözlenmiştir. *Şekil* düğüm sözcüğü üzerinden *aynı şekilde, yoğun şekilde, benzer şekilde, çeşitli şekillerde, uygun şekilde, farklı şekilde, açık şekilde, ciddi şekilde* yapıları bu eğilime olarak gösterilebilir. Bu tür durumlarda eşdizimsel

örüntülenme, veritabanında tekbiçimli olarak yer alıyorsa özgün halinde bırakılmış (ör. ciddi şekilde), çekimlenmiş görünümleri sıklık açısından anlamlı biçimde yalın görünümünden fazla olmakla birlikte, yalın görünümlerine de rastlanıyorsa ayraç ifadelerinden yararlanmış¹⁶ (ör. aynı şekil(BUL)).

(31) Deniz demiri sala yön verir, sürüklenme hızını **ciddi şekilde** azaltır ve aşırı dalgada salın dengede kalmasını sağlar. [W-UI19C3A-3336-271]

(32) **Aynı şekilde**, bugün Paris-Madrid yolu ve İngiltere'deki otoyolların bazıları Romalıların kullandığı hatlar üzerindedir. [W-JE05A3A-0648-1881]

Örüntülerin bir bölümünde düğüm sözcüğün bazı koşullarda yalnızca belirli bir çekimsel kodlamayla dizime girebildiği gözlenmiştir. Örnek (33)'te görüldüğü üzere *baba* düğüm sözcüğü, *rahmetli* eşdizimsel sözcüğüyle iyelik durumunda çekimlenmediği sürece anlamlı bir örüntü kuramamaktadır. Bu durumlarda gösterimler rahmetli baba[İYE] biçiminde yapılmıştır.

(33) Bu yüzden, nur içinde yatsın, **rahmetli babam** fırsat buldukça, soyumuzun tarihi devletin elindeki kâğıtlarda değil, işte bu taşlarda saklıdır, derdi bana. [W-RA16B2A-0035-1389]

Kodlamalarda kullanılan dilbilgisel ulamlar ve kısaltma biçimleri Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4. Dizilimde kullanılan dilbilgisel ulamlar ve kısaltmaları

Dilbilgisel Ulam	Kısaltma İfadesi
iyelik durumu	İYE
ilgi durumu	İLG
belirtme durumu	BEL
yönelme durumu	YÖN
bulunma durumu	BUL
ayırılma durumu	AYR

Çalışmada gösterim açısından kolaylık, genellenebilirlik ve anlaşılabilirlik sağlamak amacıyla edilgen ya da ettirgen olarak biçimlendirilmiş ve etken formuna dönüştürüldüğünde mantıksal kabul edilebilirliğini koruyan yapılar yalnızca etken biçimiyle kodlanmış, anlam içeriğinde bir eksilme ya da bozulma olan örüntüler ise

¹⁶ Kodlamalarda yay ayraç kullanımı, örüntünün hem yalın hem de çekimlenmiş durumda dizgeselleşmesine, köşeli ayraç kullanımı aynı biçimbirimin farklı altbiçimlerine gönderimde bulunmaktadır.

kodlamada aynen bırakılmıştır. Bu kapsamda örnek (34) ve (35)'te yer alan *kitap yazıl-* ve *kitap yazdır-* örüntüleri *kitap yaz-* olarak raporlanmıştır. Öte yandan örnek (36)'daki *şekil değiştir-* eşdizimliliği **şekil değiş-* yapısına aktarıldığında kabuledilebilirlik sınırlarını aşmasından dolayı kodlamada birincil formunu korumuştur.

(34) Ordunun askeri stratejisi veya siyasetteki yeri hakkında birçok **kitap yazıldı**, ancak askerlerin yaşamını bir bütün olarak ele almaya kimse cesaret edemedi. [W-HD09C2A-0440-2247]

(35) Ve inanır mısınız, bunun sonucunda tam üç **kitap yazdırdılar** bana. [W-JI37C3A-0091-62]

(36) Mutluluğun **şekil değiştirmiş** elbisesinin pilesi... [W-PA16B0A-0158-1265]

Yantümce görünümleri: Düğüm sözcüklerin bir bölümünün doğrudan ad, sıfat, eylem gibi sözcük kategorilerin yanı sıra adeylem ve sıfateylem yantümceleriyle de dizilim sergilediği gözlenmiştir. Bu tür yapılar normatifliği ve genellenebilirliği korumak adına araştırmaya dahil edilmemiştir.

(37) ... vapurun giderek tüm İstanbul'u, kişileri ve öyküyü ele geçirdiği, **ele avuca gelmez bir biçimde** her arzunun göstergesi olduğu, anlatıdaki hemen her kişiyle ve sonunda "Vapur" metniyle ve metnin yazarıyla da özdeşleştiği görülür. [W-TG03A0A0203-562].

(38) **Kavganın sevgi gösterisine dönüştüğü gecenin** ertesi gününde, Albay Atmaca komşu balkonda herşeyi gün ışığında net bir biçimde görebilmektedir. [W-MD02A1B-4510-1473]

Niceleyicilerin sınıflandırılması: Eşdizimliliklerin özgülleştirilme sürecinde, geleneksel görüşte belirtme sıfatı olarak değerlendirilen fakat modern biçimbilimde niceleyici (quantifier) olarak ele alınan aynı, az, başka, bazı, biraz, birçok, birtakım, çok az, çok fazla, daha az, daha çok, daha fazla, hangi, her, herhangi, hiçbir, şöyle gibi yapılar, kapalı sınıf olma özelliği taşımaları nedeniyle dilbilgisel birliktelik etiketiyle kodlanmış, araştırmaya dahil edilmemiştir.

Sonuç

Bu durum çalışması, Türkçede adların tümcesel ve tümceüstü örüntü kurma koşullarını konu eden ve TÜBİTAK-SOBAG 3501 programı tarafından desteklenen bir araştırma projesinin ilk üç iş paketi kapsamında yapılandırılmıştır. Çalışma, derlem temelli eşdizimlilik çıkarımına ilişkin bütüncül bir model önerisi ortaya koymayı

amaçlamaktadır. Bu kapsamda özelleştirilmiş veriseti oluşturma-tasarlamada yöntemsel süreçler; eşdizimsel örüntülerin diğer düzlemlerden ayrıştırılması ve etiketlenmesine ilişkin ölçüt geliştirme, ölçüt sınıama, kontrol kaynağı oluşturma gibi alt basamaklar; kodlanan verilerin geçerlik ve güvenilirliğinin kontrolünde başvurulması beklenen çeşitli istatistiksel yöntemler uygulama odaklı ve işevuruk bir perspektifle ele alınmıştır. Ayrıca çalışmada eşdizimlilik çıkarımında örüntülerin sınıflandırılması, uzanımsal eğilimler, bağlam-bağımlılık gibi anlambilimsel dinamikler ile kurulumların yapılanması, çekimsel biçimbirimlerle dizgeye girme gibi biçim-sözdizimsel eğilimler belirlenmiş ve gerçekleşmiş dilsel veriler üzerinden örneklendirilerek somutlaştırılmıştır. Araştırmanın sonunda (bkz. Ek 1) işlenmiş, ulamlanmış, geçerlik ve güvenilirliği sınanmış bir çıktı örneği oluşturma açısından *adam* düğüm sözcüğünün örüntüsel görünümüne yer verilmiştir. Çalışmanın temel motivasyonu derlem temelli eşdizimlilik çıkarımı çerçevesinde amaca uygun verisetleri üretme, verileri kodlama ve bulguları raporlama süreçlerini kapsayan nesnel, görgül ve gerçekçi bir izlek oluşturmak üzerinedir.

Kaynakça

- Aksan, Y., Aksan, M., Koltuksuz, A., Sezer, T., Mersinli, Ü., Demirhan, U. U., Yilmazer, H., Atasoy, G., Öz, S., Yıldız, İ. ve Kurtoğlu, Ö. (2012). Construction of the Turkish National Corpus (TNC). Calzolari, N., Choukri, K., Declerck, T., Doğan, M. U., Maegaard, B., Miriani, J., Odijk, J. ve Piperidis, S. (Yay. haz.) içinde, Proceedings of the Eight International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2012). İstanbul, Türkiye. <http://www.lrec-conf.org/proceedings/lrec2012/papers.html>.
- Aksan, Y., Aksan, M., Mersinli, Ü., ve Demirhan, U. U. (2017). A frequency dictionary of Turkish: core vocabulary for learners. Londra/New York: Routledge.
- Aksu Kurtoğlu, Ö. (2017). Türkçede ad-eylem eşdizimliliği için istatistiksel ve anlamsal ölçütler temelinde derlem çıkışlı bir ulamlama. B. Makaroğlu, İ. P. Bekar, E. Arca Akkök (Yay. haz.). 30. *Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri* içinde (s. 219-226). Ankara: Dilbilim Derneği Yayınları.
- Atkins, S. ve Clear, J. (1992). Corpus design criteria. *Literary and Linguistic Computing*, 7(1), 1-16.
- Baker, P. (2006). *Using corpora in discourse analysis*. London: Continuum International Publishing Group.

- Benson, M., Benson, E. ve Ilson, R. (1997). *The BBI Dictionary of English word combinations*. Amsterdam: John Benjamins.
- Church. W., ve Hanks, P. (1990). Word association norms, mutual information, and lexicography. *Computational Linguistics*, 16(1), 22-29.
- Cohen, J. (1960). A coefficient of agreement for nominal scales. *Educational and Psychological Measurement*, 20(1), 37-46.
- Cowie, A. P. (1994). Phraseology. R. E. Asher (Yay. haz.), *The encyclopaedia of language and linguistics* içinde (s. 3168-3171). Oxford: Pergamon.
- Cowie, A. P. (1998). *Phraseology: Theory, analysis, and applications*. Clarendon Press.
- Cowie, A.P. (2012). Dictionaries, language learning and phraseology. *International Journal of Lexicography*, 25(4), 386-392.
- Davey, L. (2009). *The application of case study evaluations*. (T. Gökçek, Çev.). *Elementary Education Online*, 8(2), 1-3.
- Firth, J. R. (1957). *Modes of meanings. Papers in Linguistics 1934-1951*. Oxford: Oxford University Press. 190-215.
- Fleiss, J. L. (1971). Measuring nominal scale agreement among many raters. *Psychological Bulletin*, 76(5), 378-382.
- Halliday, M. A. K. (1966). Lexis as a linguistic level. C. E. Bazell, J. C. Catford, M. A. K. Halliday, R. H. Robins (Yay. haz.), *In memory of J.R. Firth* içinde (s. 148-162). London: Longmans.
- Hausmann, F. J. (1984). Wortschatzlernen ist kollokation lernen. Zum lehren und lernen französischer wortverbindungen. *Praxis des Neusprachlichen Unterrichts*, 31, 395-406.
- Hoey, M. (1991). *Patterns of lexis in text*. Oxford: Oxford University Press.
- Hoey, M. (2000). A world beyond collocation: new perspectives on vocabulary teaching. Lewis, M. (Yay. haz.). *Teaching collocation* içinde (s. 224-245). Language Teaching Publications.
- Howarth, P. (1998). The phraseology of learners' academic writing, A.P. Cowie (Yay. haz.). *Phraseology: theory, analysis, and applications* içinde (s. 188-207). Oxford: Oxford University Press.
- Leech, G. (1992). *Introducing English grammar*. Penguin English Linguistics.

- Lewis, M. (1997). Pedagogical implications of the lexical approach. Coady, J. ve Huckin, T. (Yay. haz.). *Second language vocabulary acquisition* içinde (s. 255-270). Cambridge: Cambridge University Press.
- McCardell D. R. (1995). A lexical semantic and statistical approach to lexical collocation extraction for natural language generation. *AI Magazine*, 16(4), 105.
- McEnery, T. (2003). Computational linguistics. R. Mitkov (Yay. haz.). *Corpus linguistics* içinde (s. 448-463). Oxford: Oxford University Press.
- McEnery, T. ve Hardie, A. (2012). *Corpus linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mel'čuk, I. (1998). Collocations and lexical functions. A. P. Cowie (Yay. haz.). *Phraseology: theory, analysis and applications* içinde (s. 23-53). Oxford: Clarendon Press.
- Nesselhauf, N. (2005). *Collocations in a learner corpus*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Radford, A. (1988). *Transformational grammar*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Radford, A. (2009). *An introduction to English sentence structure*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Seretan, V. (2011). *Syntax-based collocation extraction, text, speech and language technology*. Berlin: SpringerLink.
- Sinclair, J. (1987). *Looking up: An account of the COBUILD project in lexical computing and the development of the Collins COBUILD English Language Dictionary*. London/Glasgow: Collins Publisher.
- Sinclair, J. (1991). *Corpus, concordance, collocation*. Oxford: Oxford University Press.
- Sinclair, J. (1992). *Collins COBUILD English usage*. London: HarperCollins.
- Smadja, F. A. (1993). Retrieving collocations from text: xtract. *Computational Linguistics*, 19(1), 143-177.
- Stubbs, M. (1995). Collocations and semantic profiles: on the cause of trouble with quantitative studies. *Functions of Language*, 2(1), 23-55.
- Stubbs, M. (2001a). Texts, corpora, and problems of interpretation: a response to Widdowson. *Applied Linguistics*, 22, 149-172.

Stubbs, M. (2001b). *Words and phrases corpus studies of lexical semantics*. Oxford: Blackwell.

Türk Dil Kurumu Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü. Erişim Tarihi: 09.09.2022, <https://sozluk.gov.tr/>

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük. 09.09.2022, <https://sozluk.gov.tr/>

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yin, R. (1984). *Case study research: design and methods*. CA: Sage Publications.

Summary

Corpora are used by the micro and macro disciplines of linguistics because of their advantages such as presenting the findings obtained from natural linguistic data in a scientific and systematic way, providing researchers with the opportunity to access a wide and diversified sample, and allowing parallel applications to different research questions and problems. Corpus-based semantic representations, unlike formal representations, allow semi-automatic extraction because they require the judgments of natural language users and field experts, rather than allowing fully automatic extraction because they contain various cognitive and cultural schemas. In this research, semantic representations of collocations are discussed with a corpus-based method. In the literature, it is seen that collocation is mostly evaluated as "the tendency of two or more words to be seen together in a statistically significant situation in a certain system and in a way that ensures semantic coherence". In such frequency-based approaches, the characteristic and frequent use of words in a certain system is the most important criterion of collocation. On the other hand, although rule-based and statistical methods detect structures with significant repetition as objectively as possible, it should be taken into account that not all of the patterns reported in the measurement results can show collocational characteristics. The computational linguistic perspective accepts all constructs with significant co-occurrence as potential collocations, which leads to the disregard of intentional, extensional and grammatical features in the patterned plane. At this point, it is thought that using frequency-based approach and significance-based approach together will make it possible to reach specific findings by considering various semantic features of lexical units. The significance-based approaches are based on the thesis that it will not be sufficient to test the conditions of coming together of words only statistically, and that the intensifying properties of lexical units are also determinant in forming patterns. In this context, it is thought that using a mixed approach by using both statistics-based and significance-based approaches in determining collocational structures will yield more empirical and realistic results.

The research has the characteristics of a case study. Case studies are a research method that aims to reveal a phenomenon in its specific context, in its ordinary process, with an application-oriented reality presented in depth. In this context, answers to the following questions were sought in corpus-based collocation extraction: What kind of a path can be followed in processes such as determining the node words, creating datasets, performing the collection query and exporting the queries?; How can collocations, free combinations, compound words, and phrases be functionally distinguished in terms of patterning planes?; How can the validity and reliability of data be tested?; How can the data labeling process be semantically standardized?; How can the data labeling process be standardized morpho-syntactically?

This case study was designed as part of the first module of a project carried out under the TÜBİTAK-SOBAG 3501 program. The project aims to reach empirical generalizations with reference to natural linguistic data regarding the pattern of nouns in Turkish, and plans to present collocations in their real context, with an application-oriented reality. This section consists of five sub-steps: the procedural process: the creation of datasets, the specification

of the patterning planes and the data processing process, the statistical process, the semantic process, and the morpho-syntactic process. In the methodological process, the sub-dynamics of the corpus-based extraction of the datasets to be used in the research were comprehensively discussed. In the process of specifying the patterning planes and processing the data, a six-step roadmap was drawn, including criterion development, criterion testing, re-criterion development, new criterion testing, control source testing, and alternative source creation. Although validity and reliability measurements in social sciences require a longer and more comprehensive process than positive sciences in general, it is a necessity in terms of establishing a scientific basis for the research. In this context, two different coherence coefficients are mentioned to ensure the validity and reliability of the codings obtained in the statistical process, case study and labeling processes. In the semantic process, which is the fourth process, the dynamics that govern the structuring of collocations are included under the subheadings of collocation constructions, classification of patterns, extensional tendencies, context-dependent collocations, mixed patterns, moving to the upper category, linguistic deviations. Finally, in the morpho-syntactic process, four different planes of structuring, systematicization with inflectional morphemes, clause appearances, and labeling of quantifiers are explained by exemplifying.

Finally, in the case study, as an example of the outputs obtained within the scope of all these processes, the pattern planes of the word *adam* node word are included with their quantitative and qualitative aspects. The main motivation of the study is to present a process-based and empirical path within the framework of collocation extraction and corpus-based description of linguistic patterns in general. It is thought that this study is important in terms of creating a holistic and interdisciplinary guide for researchers who plan to gain practice and process-based competence, especially in the intersection of corpus linguistics and lexical semantics.

Ek 1.**'ADAM' DÜĞÜM SÖZCÜĞÜ ÖRÜNTÜSEL GÖRÜNÜMLERİ****Birleşik Sözcükler**

bilim adamı (105), adam ol- (104), devlet adamı (31), iş adamı (24), teknik adam (15), din adamı (13), ilim adamı (7), kardan adam (7), fikir adamı (6), adam akıllı (5), kötü adam (5), beyaz adam (4), kanun adamı (4), tek adam (3), adam başı (1), adam gibi (1).

Tanık Tümceler

1. Ağustos 2003'te PNAC kurmayları, bir grup Amerikan **bilim adamı** ve generaliyle birlikte, Omaha'da basına kapalı toplantılar yaptılar. [W-QI13C3A-0187-2456]
2. Belki bu konuda filmler çevrilmeli ve bu insanlar Atatürk'ü anlatırken Tevfik Fikret'le olan ilişkisinin bir büyük **devlet adamı** üzerinde nasıl etkili olabileceğini dolayısıyla bir ülkenin kuruluşunda, kurtuluşunda bir ulusun yeniden kendi kişiliğini kazanarak ortaya çıkmasında ne kadar mühessir oldu ne kadar etkili olduğunu araştırmak lazım. [S-ACABUZ-0035-641]
3. Burnu soğuktan kızarmış gibi duran **kardan adam** yolun kenarında bekliyor gibiydi. [W-RI22E1B-2911-1296]
4. Bu değişiklikler orta sınıfın tüm yerleşik değerlerini destekleyen, geçerli ve doğru kılan bir hale bürünür, iyiler ve kötüler klişe biçimlerde belirlenir, **kötü adam** sonunda iyi adam olur, oyun mutlu sonla noktalanır. [W-OG03A1A-3307-481]
5. Yetkililer bu sığınakları gezdirmek için **adam başı** 20 yuan (yaklaşık 3.7 YTL) alıyor. [W-SI27D1B2465-1597]

Serbest Bileşimler

yaşlı adam (31), genç adam (25), adamın eli (12), adamın yüzü (10), iyi adam (10), adamın gözü (8), çirkin adam (8), adamın kafası (5), adamın adı (4), adamın bakışı (4), adamın kızı (4), ihtiyar adam (4), namuslu adam (4), adamın arabası (3), adamın hayatı (3), adamın karısı (3), adamın malı (3), adamın önü (3), cahil adam (3), ilginç adam (3), silahlı adam (3), uzun boylu adam (3), yiğit adam (3), zengin adam (3), acayip adam (2), adamın beyni (2), adamın çocuğu (2), adamın dükkkanı (2), adamın evi (2), adamın hareketi (2), adamın kartviziti (2), adamın parası (2), adamın suratı (2), adamın yanı (2), bıyıklı adam (2), esprili adam (2), fevkalade adam (2), gururlu adam (2), hasta adam (2), komik adam (2), önemli adam (2), sorunlu adam (2), tuhaf adam (2), yakışıklı adam (2), zenci adam (2), aç adam (1), adam gövdesi (1), adam heykeli (1), adam portresi (1), adamın ağzı (1), adamın avradı (1), adamın avucu (1), adamın ayakkabısı (1), adamın babası (1), adamın bacağı (1), adamın bedeni (1), adamın beli (1), adamın bilgisi (1), adamın boynu (1), adamın cenazesi (1), adamın cüzdanı (1), adamın çaresizliği (1), adamın davranışı (1), adamın derdi (1), adamın derisi (1), adamın dili (1), adamın dövmesi (1), adamın durumu (1), adamın düşüncesi (1), adamın emekliliği (1), adamın eşi (1), adamın evliliği (1), adamın fisiltısı (1), adamın fikri (1), adamın fotoğrafı (1), adamın gemisi (1), adamın göğsü (1), adamın görevi (1), adamın gücü (1), adamın hali (1), adamın hayali (1), adamın ihtiyacı (1), adamın işi (1), adamın kabri (1), adamın kalbi (1), adamın kalçası (1), adamın kapısı (1), adamın karaciğeri (1), adamın katkısı (1), adamın kolu (1), adamın kucağı (1), adamın lafi (1), adamın maaşı (1), adamın mazisi (1), adamın metresi (1), adamın öğrencisi (1), adamın rehberliği (1), adamın romanı (1), adamın sakalı (1), adamın sevgilisi (1), adamın şikayeti (1), adamın telefonu (1), adamın tiki (1), adamın yalanı (1),

adamın yaşı (1), akıllı adam (1), akılsız adam (1), alkolik adam (1), anarşist adam (1), anlayışlı adam (1), asil adam (1), aşağılık adam (1), aşık adam (1), babacan adam (1), bacaksız adam (1), bilge adam (1), bitkin adam (1), cesur adam (1), ciddi adam (1), coşkulu adam (1), deli adam (1), dövme adam (1), duyarlı adam (1), duygulu adam (1), esmer adam (1), fakir adam (1), gaddar adam (1), geveze adam (1), gezgin adam (1), gözlüklü adam (1), haysiyetsiz adam (1), hınzır adam (1), hoş adam (1), hüzünlü adam (1), iğrenç adam (1), kaba adam (1), kibar adam (1), kravatlı adam (1), kültürlü adam (1), maskeli adam (1), matah adam (1), medeni adam (1), memur adam (1), meraklı adam (1), müthiş adam (1), nadir adam (1), namussuz adam (1), ölü adam (1), özensiz adam (1), sadık adam (1), sakallı adam (1), salak adam (1), sempatik adam (1), serüvenci adam (1), sıkıntılı adam (1), sosyal adam (1), süper adam (1), şişman adam (1), tanınmış adam (1), tecrübeli adam (1), telaşlı adam (1), tembel adam (1), tulumlu adam (1), uyanık adam (1), ünlü adam (1), yalancı adam (1), yalnız adam (1), yetişkin adam (1), yoksul adam (1), zarif adam (1), zavallı adam (1), zayıf adam (1), zeki adam (1).

Tanık Tümceler

1. Çıkışta, bir **yaşlı adama** yardım edeyim diyorum. [W-IA16B1A-2671-1377]
2. Sabaha Doğru'da öykü kişinin kendi ben'inden, kendi ben'inin sorgusundan kurtulamaması anlatılır; Sonra Tren Kalktı'da sevgilisini yolcu eden bir **genç adamın** iç konuşmaları verilir. [W-PG37C3A-0343-870]
3. "Çok önemli" dedim **adamın gözlerinin** içine bakarak. [W-OA16B4A-0046-2279]
4. Aynısı tabi efemine demek işte yani biraz kız gibi olmak demek yani şeyde mesela neydi o **adamın adı** Burhan Altıntop varya Burhan Altıntop. [S-BEABXs-0130-411]
5. Adamın bakışlarından böyle belli yani böyle bakıyor filan ediyor. [S-BEABXw-0353-381]

Eşdizimliler

adam gibi adam (12), adam öldür- (8), büyük adam (7), güzel adam (5), koca adam (5), parti adamı (5), adam bul- (4), yabancı adam (4), adam kayır- (3), erkek adam (3), kara adam (3), savaş adamı (3), siyaset adamı (3), adam al- (2), adam çalımla- (2), adam çalıştır- (2), adam kaçır- (2), adam topla- (2), adamın çevresi (2), alçak adam (2), aşk adamı (2), dev adam (2), düşünce adamı (2), el adamı (2), fen adamı (2), kocaman adam (2), küçük adam (2), ters adam (2), acılı adam (1), adam başına (1), adam çağır- (1), adam rolü (1), adam vur- (1), adam yarala- (1), adam yetiştir- (1), adamın mantığı (1), adamın öyküsü (1), adi adam (1), ağa adamı (1), baba adam (1), canlı adam (1), cansız adam (1), çapsız adam (1), çocuk adam (1), değerli adam (1), deniz adamı (1), devrin adamı (1), diktatörün adamı (1), doğa adamı (1), düzgün adam (1), emperyalizmin adamı (1), esas adam (1), eski adam (1), eşek kadar adam (1), fabrikanın adamı (1), felsefe adamı (1), fil adam (1), futbol adamı (1), gol kralı adam (1), gölge adam (1), has adam (1), hukuk adamı (1), içli adam (1), iman adamı (1), işsiz güçsüz adam (1), jandarmanın adamı (1), kara kuru adam (1), kelli felli adam (1), kültür adamı (1), mal adam (1), melek gibi adam (1), mucize adam (1), on numara adam (1), ömür adam (1), padişahın adamı (1), pis adam (1), rahat adam (1), rejimin adamı (1), sağlam adam (1), sıcak adam (1), son adam (1), spor adamı (1), taş kalpli adam (1), taşaklı adam (1), ticaret adamı (1), tiyatro adamı (1), toprak adamı (1), uzay adamı (1), yaralı adam (1), yaramaz adam (1), yaşlı başlı adam (1), yürekli adam (1).

Tanık Tümceler

1. Böyle yaparsak **adam gibi adam** oluruz. [S-ADAASK-0036-1511]
2. İnsanlığa sığmazdı böyle **adam öldürmek**. [W-OE37C2A-1410-784]
3. İlkçağın bu büyük adamı, yine aynı dönemde yetişmiş olan bir başka **büyük adam** Parmenides'le felsefe tarihinin çığır açıcı tartışmasına girmiştir. [W-RB04A2A-1387-1209]
4. Kaponi maponi iyi buldu ha iyi adamlardı **güzel adamlardı sağlam adamlardı**. [S-BEABXg-0090-164]
5. Theodorakis, kuliste ağlıyordu, tanık oldum ben buna, **koca adam**, ağlıyordu... [W-DI22C3A-0719-1172]

Salt Deyimler

adam yerine koy- (6), adam et- (3), adamdan say- (2), adama benze- (1), adam çık- (1), adam muamelesi yap- (1).

Tanık Tümceler

1. Karşı tarafı **adam yerine koymadığını** belli eden tavırlar göstermek de adamlık dininde makbul sayılan davranış biçimlerindedir. [W-HH42C1A-0296-2251]
2. Bir galeyan, üstüne çullanma, yok etme, uzun zaman ona bir insan gibi bakmama, **adam yerine koymama**, ona bir böcek gibi, tahta kurusu, haşere gibi davranma... [W-RG37F1B-2934-2041]
3. Neyse, başka bir müesseseye girdi, o müesseseyi kalkındırdı, **adam etti**. [S-ADBBI-0326-1468]
4. 14. yüzyıl eserinden ibaret bir kültür sergileseydim o zaman hiç **adamdan saymazlardı** bizi... [SADBBI-0042-706]
5. Çocuğunuza ne kadar erken **adam muamelesi yaparsanız**, o kadar çabuk adam olur, diyerek bu konuştuklarımızı özetliyor John Drydon. [W-JI37C3A-0091-1197]